

MASTEROPPGAVE

Møter uten motstand

- Om de åpne møtene i Sannhets- og forsoningskommisjonen

Anette Ballari Nilssen

1. September 2021

*Master i psykososialt arbeid
Avdeling for helse og velferd*

Forord

Bestemor og jeg gikk langs den sølete grusveien, som førte oss gjennom boligfeltet med «Klemethus». Det var vår, og vi skulle til den lille nærbutikken for å kjøpe melkerull. Jeg hoppet fra søledam, til søledam, og fortalte om katten jeg skulle få, om gutten som falt ned i kummen, og om biller jeg så langs veien.

Bjella klang da vi gikk inn døra og mot kassen, der den samme mutte ungdommen som alltid var der satt. Bestemor forklarte vårt ærend på samisk. «Hæ», svarte gutten. Bestemor prøvde stotrende igjen, og gutten tittet på henne med tomt blikk. Bestemor la pengene hardt på disken og sa: En melkerull, takk»!

Den sinte, dirrende lufta fulgte oss ut. «Han skjønnte ikke hva du sa», sa jeg. Uten å få svar. «Har du glemt samisken, bestemor», spurte jeg. Vi gikk hjem i taushet. Jeg kjente på bestemors sinne, og skammen som strømmet gjennom meg.

Jeg har valgt å gå inn i et forskningsprosjekt som tar for seg fornorskningspolitikken, vel vitende om at det å gjøre et «*Feltarbeid i egen kultur*» kommer med noen fordeler så vel som utfordringer (Wadel, Wadel & Fuglestad, 2014). Selv er jeg «fornorsket» same. Mine besteforeldre hadde samisk som morsmål, men valgte å snakke norsk med barna. Jeg vokste imidlertid opp i en kommune der størstedelen av befolkningen hadde samisk som 1.språk, og der de aller fleste var nært knyttet til reindriften. Det var en stolt samisk identitet i bygda. Noe som stod i kontrast til min opplevelse av å ikke være god nok same, blant annet på grunn av tapet av språket. Mange av fortellingene som kommer frem i kommisjonens arbeid, er lik min egen. Den norske sannhets- og forsoningskommisjonen skal undersøke slike historier for å se på konsekvensene av politikken.

En novemberkveld høsten 2019, var et hundretalls mennesker samlet for å høre lederen av den norske sannhets- og forsoningskommisjonen og medlemmenes fortellinger om bakgrunnen for dens opprettelse; hva arbeidet består i, og hva det skal munne ut i. I tillegg var det innlegg fra inviterte bidragsytere både fra den norske majoritetsbefolkningen, og representanter for minoritetene. Stemningen i rommet var spent. Det var det første store åpne møtet i kommisjonens omfattende arbeid. 1. september 2022, skal kommisjonen levere sin rapport til sin oppdragsgiver, det norske Storting.

Ideen til oppgaven kom i samtale med medstudent Kristine Hval Blekken og Hadi Stømmen Lile, førsteamanuensis ved Høgskolen i Østfold. Takk for kaffen, takk for samtalen, og takk for oppgaven!

Hovedveileder og inspirator i perioder der prosjektet har stoppet opp, har vært Espen Marius Foss. Espen skjønnte at jeg ofte trengte litteraturforslag, heller enn samtaler for å komme meg videre på veien mot mål. Tusen takk for faglige samtaler, innspill, kritiske spørsmål, og en og annen pekefinger. Jeg vil også takke lærere og medstudenter på master i psykososialt arbeid. Disse fire årene har vært svært lærerike og inspirerende.

Takk til Sannhets- og forsoningskommisjonen, og sekretariatet for at jeg fikk muligheten til å observere møtene, men også for at jeg fikk lov til å sitere dem i oppgaven. Jeg vil også takke publikum på møtene, for at de stilte gode, kritiske og relevante spørsmål til kommisjonen.

Til sist vil jeg rekke en stor takk til familie og venner som har vært til både støtte og hjelp gjennom hele perioden. Takk for barnepass, innspill, diskusjoner, konstruktiv kritikk og at dere har heiet meg over målstreken. Ophelia, nå skal vi feire med Afternoon Tea og enhjørninger.

Sammendrag

I juni 2017 ble forslaget om opprettelsen av «Kommisjonen for å granske fornorskningsspolitikk overfor samer, kvener og norskfinner»¹ vedtatt av Stortinget. Kommisjonen har siden den gangen gransket fornorskningsspolitikken og dens konsekvenser. Det er et arbeid som skal munne ut i en rapport. Den leveres Stortinget i juni 2022.

Denne oppgaven er en studie av åpne møter arrangert i forbindelse med granskingen. Med *åpne møter* menes informasjonsmøter kommisjonen deltar på. De er arrangert av kommisjonen selv, eller av lokale arrangører. På møtene holder medlemmene og representanter fra de ulike minoritetene innlegg. Publikum inviteres til å stille spørsmål, og komme med korte innspill. Oppgaven er basert på et etnografisk feltarbeid (Evens & Handelman, 2006). Jeg samlet inn feltnotater og transkriberte YouTube opptak av møtene.

Jeg har undersøkt politisk praksis i regi av staten, for å få kunnskap om hvordan de politiske idealene nedfelt i mandatet, fortolkes og realiseres på møtene. Jeg har sett på hvordan organiseringen av møtene påvirket publikum, gjennom å undersøke hvordan kommisjonen fremstilte seg selv og sitt mandat. Videre ønsket jeg å forstå hvordan møtene organisertes for å lede dialogen med publikum. Jeg har også sett på hvordan de åpne møtene kunne sees på som et aspekt ved utøvelse av statsmakt.

Et hovedtema for kommisjonen ligger i dets navn, og handler om forsoning. Tiltak til videre forsoning er ett av tre oppdrag beskrevet i mandatet, og operasjonalisert av kommisjonen på møtene. Forsoning har derfor fått en sentral rolle i oppgaven. De analytiske distinksjonene anerkjennelse og refordeling, slik de er beskrevet av Saugestad (2019), var sentrale for min forståelse av forsoning. Et av funnene viste også at både mandatet og kommisjonen legger vekt på anerkjennelse på bekostning av refordeling.

I analysen fant jeg at kommisjonsmedlemmene i sin operasjonalisering av mandatet, styrer publikum forbi alle konfliktlinjer som handler om refordelende problemer, og fremhever problemene knyttet til anerkjennelse.

Nøkkelord

Sannhets- og forsoningskommisjoner, minoriteter, refordeling, anerkjennelse, forsoning

¹ I fortsettelsen vil jeg referere til den som «kommisjonen», eller «sannhets- og forsoningskommisjonen».

Abstact

In June 2017, the proposal for the establishment of the "Commission to investigate the assimilation policy towards Sami, Kvens and Finns² was adopted by the Norwegian Parliament. The Commission has since examined the assimilation policy and its consequences. This is work that will culminate in a report that will be submitted to the Norwegian Parliament in June 2022.

This thesis is a study of open meetings arranged in connection with the investigation. *Open meetings* are information meetings where the Commission is attending. These meetings are arranged by the Commission itself or by local organizers. At the meeting speakers include members and representatives from the various minorities. The public is invited to ask questions and give brief inputs. The thesis is based on an ethnographic fieldwork (Evens & Handelman, 2006). I collected field notes and transcribed YouTube footage of the meetings.

I have studied the state's political practice to gain knowledge about how the political ideologies embodied in the mandate are interpreted and practiced at the meetings. I have looked at how the meetings were organized affected the public, by examining how the commission presented itself and its mandate. Further, I wanted to understand how the meetings were organized to control the narrative towards the public. I have also looked at how the open meetings could be understood as an aspect of the exercise of state power.

A major theme of the commission lies in its name and is about reconciliation. Measures for further reconciliation are one of three assignments described in the mandate and operationalized by the Commission in the meetings. Reconciliation has therefore been given a central role in the thesis. The analytical distinctions of recognition and redistribution, as described by Saugestad (2019), were central to my understanding of reconciliation. One of the findings also showed that both the mandate and the Commission emphasize recognition at the expense of redistribution.

In the analysis, I found the Commission's members, through their operationalization of the mandate, are guiding the public past all lines of conflict that deal with redistributive issues and are highlighting the issues related to recognition.

Keywords: Truth and Reconciliation Commissions, minorities, redistribution, recognition, reconciliation

² Hereafter referred to as "the Commission" or "the Truth and Reconciliation Commission"

Innholdsfortegnelse

1.0 Introduksjon	1
1.1 Bakgrunnen for opprettelsen av kommisjonen	5
1.2 Forsoning, anerkjennelse og refordeling	8
1.3 Oppgavens disposisjon	13
2.0 Analytisk rammeverk	13
2.1 Dramaturgi og inntrykkskontroll	13
2.2 staten og styring	16
3.0 Forskningsdesign og metode	17
3.1 Den kvalitative tenkemåten og etnografisk metode	17
3.2 Strategier for datainnsamling	19
3.3 analyse av data	21
3.4 Etikk	22
3.5 Forskningens kvalitet	25
4.0 Organiseringen av møtene, og dialogen med publikum	28
4.1 Akt 1: Mandatet og kommisjonen	28
4.1.1 De dyktige fagfolkene	30
4.1.2 Språklige virkemidler	34
4.2 Akt 2: Dialogen med publikum	36
4.2.1 Innspill fra publikum	36
4.2.2 Brudd i regien	40
5.0 Organiseringen av møtene, inntrykkskontroll	43
5.1 Hvordan fremstiller kommisjonen seg selv og sitt mandat på de åpne møtene?	43
5.1.1 Troverdighet	44
5.1.2 Fellesskap	49
5.1.3 Oppsummering	52
5.2 Hvordan er møtene organisert for å lede dialogen med publikum?	52
5.2.1 Når man ikke holder seg til regien	54
5.2.2 Oppsummering	56
6.0 De åpne møtene som et aspekt ved utøvelse av statsmakt	56
6.1 Styring på avstand	57
6.2 Som en scene	63
6.3 Refleksjoner rundt en viktig gransking	64
6.4 Møter uten motstand	65
7.0 Litteratur	67

1.0 Introduksjon

I denne masteroppgaven i psykososialt arbeid er studieobjektet de åpne møtene arrangert i forbindelse med Sannhets- og forsoningskommisjonens granskinger.

Psykososialt arbeid handler om kunnskap, verdier og samfunn. Det speiler antakelsen om at menneskets indre liv henger sammen med dets sosiale. De ulike dimensjonene i et menneskes liv må forstås i relasjon til hverandre da de gjensidig påvirker hverandre (Svalastog, Kristoffersen & Lile, 2019, s. 18). I et psykososialt perspektiv kombineres metodiske strategier med kunnskap om kontekstuelle, relasjonelle og prosessuelle faktorer (Nissen & Skærbæk, 2014, s. 12). Kunnskap om disse tre faktorene er viktige i oppgaven min, og tyngden det har fått er forsøkt synliggjort i både problemstilling og forskningsspørsmål (kap. 1.1), men også i presentasjon av design for oppgaven (kap. 3.2).

For å undersøke den innvirkningen organiseringen av de åpne møtene har for dynamikken i salen, og dialogen med publikum, analyseres empirien fra møtene i lys av historisk, sosial, og kulturell kontekst (kap. 1.1). Denne konteksten er betydningsfull for å forstå samhandlingen mellom aktørene på møtet. Uten kjennskap til bakteppet den asymmetriske relasjonen mellom majoritet og minoritet gir, vil det være vanskelig å analysere samhandlingen som finner sted. Den moralske situasjonen som ligger i dikotomien innenfor-utenfor er sentralt i psykososialt arbeid (Nissen & Skærbæk, 2014, s. 11-12). Gjennom problemstillinger om konsekvensene for forskningspolitikken har hatt for minoritetene, er den også sentral i kommisjonens gransking, og et tema på de åpne møtene.

For meg personlig er det flere erfaringer som har bidratt til min interesse for prosjektet. Min oppvekst som norsktalende same i en hovedsakelig samiskspråklig kommune, min bakgrunn som lærer ved flerkulturelle skoler, og studiet; psykososialt arbeid, der nettopp menneskers relasjoner og samspill har vært aktuelt.

Besvarelsens kulturelle og politiske fokus er relevant for alle som jobber med psykososiale problemstillinger, gjennom diskusjoner rundt klassifisering av mennesker, og hvordan dette får konsekvenser i deres hverdagsliv. Kunnskap om traumer knyttet til forforskningen av minoritetene, og den statsoppnevnte kommisjonens forsøk på forsoning og inkludering, er derfor nyttig i psykososial yrkespraksis.

Besvarelsen har akademisk interesse innenfor forskningsfelt som undersøker psykososiale problemstillinger hos individer og grupper, og ser på hvordan slike

problemstillinger henger sammen med samfunnet vi lever i, blant annet gjennom politiske prosesser. Innenfor disse forskningsområdene er det også interessant å finne ut av hva sosial og kulturell tilhørighet, og posisjon i samfunnet innebærer for individets velferd og helse (Svalastog et al., 2019, s. 27). Forsonende prosesser initiert av staten er et godt eksempel på tema som kan være interessant å forske på i så måte.

Et viktig perspektiv i en psykososial forståelsesramme er hentet fra eksistensialismen, og handler om å ta innover seg de felles menneskelige eksistensbetingelser om at vi *er og blir til*. Samtidig er hvert menneske unikt og trenger å være, og bli sett som subjekt (Nissen & Skærbæk, 2014, s. 13). Jeg har gjennom studiet opparbeidet meg et analytisk blikk for å fange opp faktorer som omhandler både relasjoner mellom individer, prosesser og kontekster ulike fenomener opptrer i (ibid). Livet skjer ikke i et tomrom: minoritetene bærer med seg den til tider harde fornorskningspolitikken som blant annet førte med seg til dels sterke negative vurderinger av disse gruppene.

I februar 2020 fikk forskningsprosjektet TRUCOM, ledet av en gruppe forskere fra Universitetet i Tromsø, og Christian Michelsens institutt i Bergen midler fra forskningsrådet til å følge sannhets- og forsoningskommisjonens prosesser. I et intervju på forskningsrådets hjemmeside forklarte prosjektlederen at det vanlige innen forskning av sannhetskommisjoner er at det skjer etter at kommisjonen har avsluttet sitt arbeid. Dette prosjektet er i så måte er unikt (Thiis-Evensen, 2020).

Våren 2019 leste jeg mandatet for første gang. Beskrivelsen av hvordan forsoning skulle oppnås fanget min interesse. Jeg fant det også interessant at det var majoritet og minoritet som skulle forsones, uten at mandatet nevnte relasjonene mellom minoritetene, eller innad de enkelte minoritetene. Jeg ønsket, som TRUCOM, å studere prosessen fordi det gir en unik mulighet til å forstå problemstillingene, slik deltakerne gir uttrykk for dem, i sanntid. I søk etter relevant empirisk litteratur brukte jeg New Search Premier, søkeord «truth and reconciliation commission AND recognition NOT torture». Jeg søkte etter fagfellevurderte engelskspråklige artikler. Jeg valgte å ekskludere tortur fra søkene da dette er en svært spesifikk form for vold, som ikke er kjent brukt i assimileringen av norske minoriteter. Dette gav meg 24 treff. Jeg brukte også søkeordene «truth and reconciliation commission AND redistribution», og fikk på dette søket 5 treff. Ingen av treffene var studier av pågående prosesser. I litteraturgjennomgangen fant jeg forskningslitteratur om både sannhetskommisjoner og forsoning. Jeg fant få studier som omhandlet forskning på prosessen

i sanntid, slik også lederen for TRUCOM forklarer i intervjuet på forskningsrådets hjemmeside.

I arbeidet med prosjektplanen høsten 2019, gjorde jeg videre et litteratursøk på søkemotoren Oria, der jeg brukte nøkkelordene: «Sannhets- og forsoningskommisjoner». Av to treff på søket, var Saugestads artikkel «Sannhetskommisjoner» (2019) aktuell som kunnskapsgrunnlag. Jeg har brukt Saugestads litteraturliste aktivt for å forstå konteksten til det jeg observerte på møtene: 1) Forskning på samiske forhold³ 2) Samisk nasjonsbygging og politikk⁴ 3) Forskning innenfor, anerkjennelse og redistribusjon: kritisk teori⁵.

Felles for de fleste studiene jeg fant, var at de baserte seg på intervju med informanter, og gjerne fant sted etter at kommisjonsarbeidet var avsluttet. Et viktig unntak var likevel Richard A. Wilson. Han fulgte den Sør-Afrikanske 'Truth and Reconciliation commission' (TRC) gjennom åpne høringer og intervjuer med informanter. Wilson brukte tolv måneder over en fireårsperiode på denne etnografiske studien. Gjennom granskingen fant han at de ikke alltid lyktes i sitt oppdrag, men at et viktig bidrag fra denne typen kommisjoner er en grundig historisk gjennomgang av fortiden, der en strukturell analyse integreres med fortellinger fra sannhetsvitner (Wilson, 2001, s. 223-230). Wilsons arbeid er aktuelt blant annet fordi den norske kommisjonen referer til den Sørafrikanske som en inspirasjon:

Vi har gjennomgått en serie med eksempler på sannhets- og forsonings- og fredsprosesser rundt omkring i verden. Den mest kjente er den i Sør-Afrika med Desmond Tutu i lederrollen. Det er mange av disse prosessene som er lite relevante for akkurat vår problemstilling, men det er mange som også er relevante (lederen for sannhets- og forsoningskommisjonen, møte A).

I oppgaven var jeg i utgangspunktet ute etter å forstå hvordan begrepet forsoning ble beskrevet i mandatet, og tolket av kommisjonsmedlemmene. Jeg ønsket å se hvordan tolkningen ble mottatt av publikum, og hvordan publikum selv tolket begrepet. Jeg hadde en idé om at det på møtene ville komme til syne ulike meninger om *hva* som lå i begrepet, og *hvem* som trengte å forsones med hvem.

³ Saugestad referer til Harald Eidhems "Aspects of the Lappish minority situation" (1977) og til Trond Thuen (1980)

⁴ (Falch & Selle, 2018; Minde, 2005).

⁵ From Redistribution to Recognition? Dilemmas of Justice in a «Post-Socialist» Age (Fraser, 1995), Essentialism and the Indigenous Politics of Recognition in Southern Africa (Sylvain, 2014)

Mine innledende tanker om forsoning, Saugestads artikkel, og en forundersøkelse der jeg observerte tre møter, førte til følgende problemstillinger i prosjektbeskrivelsen: Hvordan gir tilhørerne på de åpne møtene uttrykk for sine forventninger til kommisjonens arbeid med hensyn til anerkjennelse og redistribusjon? Samt forskningsspørsmålene: Hvilke ønsker for forsonende tiltak som handler om anerkjennelse og redistribusjon blir fremmet av representanter for de ulike gruppene? Hvilke problemstillinger reiser publikum, og i hvilken grad er de sammenfallende med kommisjonens innstilling og arbeid?

Underveis i prosjektet gjorde jeg oppdagelser som førte til at jeg endret på både problemstilling og forskningsspørsmål⁶. En slik oppdagelse var for eksempel regelmessighetene ved organiseringen av de åpne møtene. Under transkriberingen av møtene oppdaget jeg utslag av denne regelmessigheten som gjorde fokuset på publikums forventninger til kommisjonens arbeid vanskelig. Jeg ble bekymret for ikke å få nok data til å si noe om problemstillingen. Samtidig ble jeg mer nysgjerrig på kommisjonsmedlemmenes fremføring, og deres samhandling med publikum⁷. Disse hendelsene førte til en endring i problemstilling:

Hvilken innvirkning har organiseringen av de åpne møtene for dialogen med publikum?

For å kunne svare på dette har jeg blant annet studert møtenes regi (hvordan møtene er strukturert), bruk av rekvisitter (lysbilder, kaffekrus med logo, t-skjorter med logo), scenografi (PowerPoint, plakater), og kommisjonsmedlemmenes fortellinger, både om hvorfor de mener kommisjonen er nødvendig, og fortellinger som kan gi publikum et innblikk i kommisjonens mandat. Jeg har også sett på spørsmålene fra publikum, og svarene de fikk fra kommisjonsmedlemmene. Forskningsspørsmålene jeg har benyttet meg av ble derfor:

1. Hvordan fremstiller kommisjonen seg selv og sitt mandat på de åpne møtene?
2. Hvordan er møtene organisert for å lede dialogen med publikum?
3. Hvorvidt kan de åpne møtene forstås som et aspekt ved utøvelse av statsmakt?

Med åpne møter menes informasjonsmøter arrangert av kommisjonen. På møtene holder også representanter fra de ulike minoritetene innlegg, og publikum inviteres til å stille

⁶ Dette beskrives også i kapittel 3.5

⁷

spørsmål, eller komme med korte innspill. Noen av møtene arrangeres av samiske, kvenske, norskfinske og skogfinske særinteresser. På disse er kommisjonen invitert til å informere publikum om deres gransking. I følge kommisjonens plan for innhenting av kilder, er møtenes funksjon å informere befolkningen om mandatet og arbeidet, men også *«særlig informere om muligheten til å dele personlige historier med kommisjonen og de ulike måtene en kan gå frem for å gjøre dette»* (Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2020, s. 6).

Statsmakt bruker jeg, slik Neumann (2003, s. 10) har foreslått, som de mekanismene som styrer, regulerer og skaper orden i samfunnet. Det er et supplement til en maktforståelse som handler om staten som institusjon.

I fortsettelsen vil jeg gi en kort historisk gjennomgang av en serie hendelser fra 1880-årene og frem til i dag, som er med på å danne bakteppet for nødvendigheten av en kommisjon. Historien kan være med på å forklare minoritetenes syn på seg selv og hvordan majoritetssamfunnet ser dem. Med denne bakgrunnen er det lettere å forstå interessekonfliktene som kan påvirke samhandlingen på de åpne møtene. Deretter vil jeg beskrive det som skjedde i forkant av opprettelsen av kommisjonen, med en påfølgende oppklaring av begrepene forsoning, anerkjennelse og refordeling (kap. 1.2). Til sist i kapittelet presenteres oppgavens disposisjon.

1.1 Bakgrunnen for opprettelsen av kommisjonen

Fra midten av 1800-tallet ble ideologiene bak fornorskningen av samer, norsk-finner og kvener utformet. Det overordnede siktemålet var at samer, kvener og norsk-finner, raskt skulle tilegne seg nordmenns kulturmønster og sosialt gå opp i en homogen befolkning (Eriksen & Niemi, 1981, s. 23-24). Med sikkerhetspolitiske spørsmål som et hovedfokus, intensiveres fornorskningspolitikken rundt 1880; mot slutten av unionstiden. Eriksen og Niemi foreslår å dele tiltakene i tre: Et ønske om å bremse den kvenske innvandringen, stimulere den norske migrasjonen til området, samt tiltak som fremmet assimilasjon av samer og kvener (Eriksen & Niemi, 1981, s. 47-61; Zachariassen, 2012, s. 27).

Kursendringen henger sammen med nasjonsbyggingen. Det var et behov for å etablere en felles språklig og kulturell nasjonal standard, og bygge opp og styrke det territoriale og politiske herredømmet til statsmakten (Zachariassen, 2012, s. 27). Ifølge Eriksen og Niemi (1981, s. 24) var målet å minske minoritetenes identitetsfølelse, og indre samhold, og utvikle

en sterkere norsk nasjonalfølelse hos de samiske og kvenske/finske innbyggerne. Tiltakene som ble iverksatt skulle føre til sterkere samhørighetsfølelse med det norske samfunnet.

Sentralt i assimileringen av minoritetene stod den norske skolepolitikken mellom 1898-1904 (Zachariassen, 2012, s. 26-42). Zachariassen viser til Qvigstad og Dahl som de første som peker på at den norske skolepolitikken stadige innskjerpinger og utvidelser overfor minoritetene, fikk et nytt og mer gjennomgripende omfang rundt århundreskiftet. Skillet gikk i spørsmålet om norsk eller samisk skulle brukes som opplæringspråk. Omleggingen av skolepolitikken inngikk i en større, og systematisk kursendring av den norske politikken overfor minoritetene (ibid, s.26-27).

Minoritetene har ikke stilltiende akseptert fornorskningspolitikken til myndighetene. Samer har kjempet for retten til næringsutøvelse, retten til sitt språk og kultur, gjennom hele det 20. århundret (Thuen, 1980; Zachariassen, 2012). Denne kampen var kjent lokalt, men fikk ikke nasjonal oppmerksomhet utenfor de samiske områdene før Alta-saken, og de påfølgende demonstrasjonene utenfor Stortinget:

Tidlig på 60-tallet startet planleggingen av et kraftanlegg i Alta-Kautokeinovassdraget. Dette ble gjort uten å inkludere den hovedsakelig samiske befolkningen i bygdene som ble rammet av utbyggingen. Protestene startet i det øyeblikket planene ble kjent, og fortsatte frem til januar 1982 da utbyggingen startet. Både nasjonale og internasjonale medier rapporterte fra Alta-aksjonen, og 8. oktober 1979 reiste åtte aksjonister en lavvo utenfor Stortinget. Aksjonistene startet en sultestreik for å tvinge igjennom en stans av Alta-utbyggingen. Politiet gjorde flere forsøk på å fjerne aksjonistene og konflikten ble svært tilspisset. I 1981 mobiliserte flere hundre demonstranter seg til protest mot utbyggingen, og statsminister Gro Harlem Brundtland satte inn nasjonale politistyrker mot demonstrantene. Det er den største mobiliseringen av politistyrker siden den andre verdenskrig. 600 politifolk arresterte rundt 800 mennesker i Stillaleiren, og fortsatte arrestasjonene og nedleggelse av leiren i Gargia, det hele tett dekket av nasjonale og internasjonale medier (Briggs, 2006; Koren & Folkeaksjonen mot utbygging av, 1981, s. 7-9).

De dramatiske bildene fra Alta og sultestreiken, og de symboltunge bildene av den lille lavvoen med koftekledd sultestreikende samer utenfor Stortinget fikk massiv oppmerksomhet. For mange nordmenn var dette deres første møte med problemstillinger samer stod overfor. For mange var det første gang de overhode tenkte at det i Norge bodde et folk med eget språk og egen kultur, fjernt fra det norske. Det markerer et skille i samiske rettigheter. Fra inngangen til 1980, reises spørsmålet om den samiske befolkningens stilling i

den norske nasjonalstaten i større bredde enn noen gang tidligere. Protestene mot utbyggingen av Alta-Kautokeinovassdraget ble presentert som et forsvar for samenes stilling i det norske samfunnet. Oppmerksomheten i media påvirket opinionen, som igjen påvirket politikerne (Thuen, 1980, s. 9-11).

Denne korte skissen over historiske hendelser gjennom en hundreårsperiode - fra intensiveringen av fornorskningspolitikken rundt 1880, til Altasaken rundt 1980, og konsekvensene av disse hendelsene, er noe av det kommisjonen skal undersøke. Negative og stereotypiske holdninger til samer, kvener og norsk-finner som kommer til syne i dag, er blant annet formet av disse hendelsene. Perioden er også viktig for rettigheter den samiske befolkningen har opparbeidet seg i etterkant, og som i mandatet beskrives som «tiltak for å bøte på [norske myndigheters politikk]» (Stortingets presidentskap, 2017-2018, s. 2). Altasaken ble et vendepunkt i hvordan norsk offentlighet og norske myndigheter forholdt seg til spørsmål om samene og de andre minoritetene som er inkludert i kommisjonens arbeid.

Reaksjoner på slike hendelser og konsekvensene av dem, tar de involverte med seg inn på de åpne møtene. Interaksjonene mellom deltakerne på møtene er preget av det historiske bakteppet.

I slutten av mai 2015 henvendte Sametinget seg til Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD) med en anmodning om å undersøke og kartlegge fornorskningspolitikken historisk og strukturelt, samt undersøke om det fremdeles henger igjen innretninger fra fornorskningsapparatet i dagens systemer. I brevet til KMD understrekes betydningen denne politikken har hatt for mange samer, gjennom tap av identitet og språk. Forslaget tas opp i konsultasjonsmøter mellom statsråden og sametingspresidenten, der fremgangsmåter for en slik undersøkelse diskuteres. Betegnelsen «sannhetskommisjon» blir brukt (Saugestad, 2019, s. 3).

I juni 2016 advares det mot opprettelsen av en sannhetskommisjon i et hemmelig notat skrevet av SAMi, Same- og minoritetspolitisk avdeling i kommunaldepartementet. Det fryktes at opprettelsen av en slik kommisjon vil skape forventninger om tiltak, og om at også de kvenske og norsk-finske minoritetene vil ønske en slik kommisjon. I notatet, som ble publisert på NRK Sápmis nettsider i 2017, erkjennes det at «En avvisning av Sametingets forslag om å nedsette en undersøkelseskommisjon vil kunne føre til sterke negative reaksjoner», og det anbefales videre at statsråden i det halvårige møtet med Sametingspresidenten heller fokuserer på at det beste ville være om Sametinget selv gjennomførte slike undersøkelser (Schanche, 2017). Til tross for at notatet formodentlig var godt kjent internt, ble det av

stortingsrepresentantene Kirsti Bergstø og Torgeir Knag Fylkesnes fremmet forslag om opprettelsen av en sannhetskommisjon. Forslaget ble vedtatt i desember 2016, og i juni 2017 ble forslaget innstilt (Bergstø & Fylkesnes, 2016-2017). I innstillingen ble også kvenske og norsk-finske minoriteter inkludert.

Kommisjonens arbeid skal munne ut i en rapport som leveres Stortinget høsten 2022. I mandatet beskrives tre oppdrag: Første oppdrag er å lage en historisk kartlegging av norske myndigheters politikk og virksomhet overfor de berørte gruppene. Andre oppdrag er å se på virkningene og ettervirkningene av fornorskningsspolitikken. Så skal det foreslås tiltak som kan bidra til videre forsoning (Stortingets presidentskap, 2017-2018).

1.2 Forsoning, anerkjennelse og refordeling

Begrepet forsoning har også fått plass i kommisjonens navn, og det er beskrevet i mandatet. Fra myndighetenes side beskrives det som sentralt at det etableres en felles forståelse av fornorskningsspolitikken historie og konsekvenser. Dette for å danne grunnlaget for fortsatt forsoningen mellom minoritet og majoritet (Stortingets presidentskap, 2017-2018, s. 3).

Kommisjonens leder forklarte det slik på et åpent møte (møte A) i regi av kommisjonen:

I det ligger det fra Stortingets side, en oppfatning av at det er tatt skritt på noen områder til forsoning; det er ikke noe som starter med denne kommisjonen. Men det ligger også en erkjennelse av at arbeidet ikke er ferdig, og derfor bes kommisjonen om å foreslå tiltak til videre forsoning.

I ordbøkene defineres forsoning både ut fra sitt teologiske utgangspunkt, men også begrepets betydning og bruk i dag, som beskrivelse av forlik mellom parter og gjenopprettelse av noe som har gått tapt (SNL, Bokmålsordboka). Cambridge forklares blant annet reconciliation slik: «The process of making two opposite beliefs, ideas, or situations agree».

Forskning på offer-gjerningsperson-asymmetrier tyder på at gjerningspersonen i større grad enn offeret er innstilt på forsoning og behov for aksept, og at offeret i større grad er innstilt på å få rettferdighet og/eller hevn (Se for eksempel (Ent & Parton, 2020; Mazziotto, Feuchte, Gausel & Nadler, 2014; Shnabel & Nadler, 2015).

Den norske sannhets- og forsoningskommisjonen er opprettet av Stortinget. Undersøkelsene av fornorskningsspolitikken og konsekvensene av den, gjøres dermed av en del av det statsapparatet som utførte politikken. I innstilling nr. 408S (2017-2018, s. 4), er et av punktene at kommisjonen skal «foreslå tiltak til videre forsoning». Det beskrives hvordan de skal fremme tiltak som kan skape større likeverd mellom majoritet og minoritet, og kan bidra til å øke den generelle kunnskapen i samfunnet om samiske, kvenske og norsk-finske forhold. Det skal etableres en felles forståelse av fortiden. Det utdypes ikke hva «felles forståelse» er, men det legges vekt på anerkjennelsen og bekreftelsen av samisk og kvensk/finsk språk og kultur (ibid).

Begrepet 'forsoning' defineres ikke i mandatet, men overskriften antyder at kommisjonens forslag til tiltak som fremmer likeverd, øker kunnskapen og etablerer en felles forståelse av fortiden, vil bidra til videre forsoning. Forsoning ser ut til å være tenkt som et sekundært utfall av de granskingene som gjøres av fornorskningsspolitikken historie og konsekvensene av den. I den Sørafrikanske sannhets- og forsoningskommisjonen unngikk de også å definere begrepet. Wilson (2001, s. 101) har foreslått årsaker til hvorfor: Det å skulle definere forsoning og hva som ligger i begrepet handlet om flere faktorer, deriblant en «pragmatisk erkjennelse fra medlemmene av kommisjonen om at hvis de definerte et sentralt mål kunne de holdes ansvarlige for ikke å oppnå det» (min oversettelse). Wilson hevdet at å skulle oppnå forsoning på individnivå kunne være vanskelig å få til. Forsoning som metafor ville fungere best som et sosialt lim hvis det fikk stå udefinert. Ulike grupper, med ulike agendaer, ville dermed kunne appellere til forsoning i et forsøk på å oppnå sine mål (ibid).

Til tross for forskjellene mellom den norske og Sørafrikanske granskingen, har jeg funnet det nyttig å ta utgangspunkt i tre narrativer om forsoning foreslått av Wilson (2001, s. 104-112). Det er særlig det byråkratisk-intellektuelle narrative (beskrevet som pkt. to) som har betydning for denne oppgaven.

I det juridisk-prosessuelle narrative var TRC opptatt av rettferdighet innenfor loven. I norsk sammenheng har særlig den samiske befolkningen fått styrket sine rettigheter gjennom lovverk og institusjoner. I 1987 kom Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven), og Sametinget åpnet i 1989. I 1988 ble statens ansvar for å sikre samenes rett til å utvikle sin kultur, sitt språk og samfunnsliv tatt inn i Grunnloven. Norge ratifiserte i 1990 ILO-konvensjon nr. 169 – om urfolks rettigheter, som første land. For å tilrettelegge for at naturressurser forvaltes til beste for innbyggerne i Finnmark, og særlig som grunnlag for

samisk kultur, reindrift, utmarksbruk, næringsutøvelse og samfunnsliv, kom Finnmarksloven i 2005 (Stortingets presidentskap, 2017-2018, s. 2).

Andre minoritetene er ikke tilgodesett i samme grad. Ved møte C (jf. kap. 3.2) fortalte kommisjonsmedlemmet at kvener ble kategorisert som innvandrere så sent som i 1962, og det var ikke før i 1999 da Norge ratifiserte Europarådets rammekonvensjon (1999) for beskyttelse av nasjonale minoriteter, at kvener og norskfinner fikk styrket sine rettigheter. Når det i mandatet hevdes at forsoningsprosessen er påbegynt, forstår jeg det slik at det er disse opparbeidede rettighetene, som særlig er tilgodesett samene, det vises til. Rettighetene minoritetene har fått er knyttet henholdsvis til deres status som urfolk og nasjonal minoritet, og det følger noe med den ene klassifiseringen, og noe annet med den andre, fortalte kommisjonsmedlemmet på møtet. På de åpne møtene har det både blant inviterte bidragsyttere og publikummere kommet beretninger om situasjoner som faller inn under det juridisk-prosessuelle narrativet. Ifølge Wilson kan det være vanskelig å forstå forsoning inn i en juridisk-prosessuell sammenheng. En av hans informanter foreslo at forsoning ville komme som en konsekvens av riktige og konsistente juridiske vurderinger (Wilson, 2001, s. 105-106).

Det byråkratisk-intellektuelle narrativ handlet for TRC om en intellektuell tilnærming til forsoning som avviste det individorienterte perspektivet i forsoningsarbeidet. Det fremmet et mer abstrakt fokus på «nasjon». Nasjonen (Sør-Afrika) skulle forsones gjennom å skifte fokus fra offer-gjerningsperson-dikotomi, sosiale klasser og etnisitet, til en idé om en felles forståelse og felles minne om grusomhetene som hadde skjedd, og konsekvensene av dette. Som i det juridisk-prosessuelle perspektivet er det også her, gjennom rasjonalitet og historisk prosess, der man lytter til alle sidene i konflikten, at sannheten er å finne. Via historisk kartlegging, og undersøkelser av virkningen politikken fikk, kunne alle partene bevege seg bort fra bitterhet, skam og tanker om hevn. Forsoning ville komme som en konsekvens av felles sannhet (Wilson, 2001, s. 106-108). Som antydnet over, har også det norske mandatet elementer av en byråkratisk-intellektuell tenkning, der et av målene med kommisjonens gransking er å øke den generelle kunnskapen om denne delen av norsk historie i samfunnet og etablere en felles forståelse av fortiden, for slik å forsone minoritet og majoritet.

Det religiøst-forløsende narrativ ser på forsoning som et felles gode, definert gjennom bekjennelse, tilgivelse, frelse og utelukkelse av hevn. Forsoningsbegrepets religiøse bakgrunn kommer til sin rett i denne forståelsen av begrepet. Sannhetsvitnenes skriftemål, og selve

handlingen; å vitne om sannhet, skulle helbrede kroppen fra negative følelser. Desmond Tutu, lederen for TRC var den sterkeste forkjemperen for dette synet på forsoning (ibid, s109-111).

En direkte kobling til den norske sannhets- og forsoningskommisjonen på dette punktet er ikke naturlig. Skjønt, også i Norge oppfordres minoritetene til å stå frem med sin historie som sannhetsvitne, og bekjenne. Norge er et relativt sekulært samfunn ved siden av det Sørafrikanske, så noe av forklaringen kan ligge der. Kanskje kunne et alternativ til et religiøst narrativ handlet om likhet og fellesskap, som i Norge er verdier som står sterkt (Vike, Lidén & Lien, 2001, s. 12-15). Forestillingene om likhet og fellesskap har blant annet vært bestemmende for velferdsstaten, gjennom dens ambisjoner om universell velferd (Rugkåsa, 2012). Nesten alle, inkludert samer, kvener og norsk-finner, har opplevd at velferdsstaten har bidratt til å bedre livsbetingelsene for dem. Jeg mener derfor at begrepene får en ideologisk karakter, da det for oss nordmenn ligger en selvfølgelighet i begrepene verdi (ibid); Kongen betaler billett på trikken til Holmenkollen. Wilson (ibid) forklarer at forskjellen på et religiøst-forløsende alternativ, og de andre to, kan sammenlignes med «the formal law of statutes, and the 'living law' found in the day-to-day functions of the police and the courts». Dette forstår jeg som at det religiøse perspektivet på forsoningen, handler om en slags 'common sense', eller sunn fornuft, i det kollektive kulturelt betingede verdisyn. Overføringsverdien i dette narrativet til norske forhold er dermed de overordnede verdisynene i ulike kulturer.

I tillegg til disse tre forståelsene av hva forsoning innebærer, benyttet jeg også de analytiske distinksjonene Saugestads presenterer i artikkelen «Sannhetskommisjoner». Med referanse til Fraser (1995, s. 11), skiller hun mellom typen av problem som er knyttet opp mot anerkjennelse (recognition) og problemene knyttet til behov for refordeling (redistribution)⁸. Minoritetene hodes nede av mekanismer som omhandler krav og/eller anerkjennelse i forhold mellom marginaliserte grupper, og majoritetsbefolkningen (identitetspolitikk). Refordeling refererer til politikken som føres for å demme opp for materielle ulikheter i samfunnet, slik oppbyggingen av velferdsstaten i Norge er et eksempel på. I norsk sammenheng har den sterke vekten på refordeling gjennom velferdsstaten ført til at skjevheten av samfunnsgoder mellom minoritet og majoritet, slik man ser det i andre land, ikke anses som en relevant problemstilling. Det kan være derfor søkelyset i mandatet rettes mot «mer/tydelig anerkjennelse», hevder hun (Saugestad, 2019, s. 6).

⁸ Et slikt skille gjøres av mange innenfor kritisk-, postkolonial-, feministisk teori og strukturelle analyser, ifølge Saugestad (2019).

Identitetspolitikk og kampen for retten til å være annerledes, har vært en del av det politiske bildet siden 60-tallet. Kampene har vært kjempet under faner som nasjonalitet, etnisitet, fattigdom, seksualitet, kjønnsidentitet, funksjonshemming og mange flere (Saugestad, 2019, s. 6). Frasier (1995) hevder at spørsmål som omhandler kulturell dominans erstatter diskusjoner om utnyttelse som en fundamental urettferdighet. Samtidig må diskusjonene som omhandler sosioøkonomisk refordeling vike plass for kulturell anerkjennelse som middelet i kampen mot urettferdighet. Dette stemmer overens med minoritetens kamp i Norge, da utbyggingen av velferdsstaten i prinsippet gir lik rett og tilgang til utdanning, helsehjelp og sosiale ytelser. Dermed har minoritetens kamp i Norge stort sett handlet om anerkjennelsen av kulturell egenart, for eksempel retten til religiøs praksis, retten til opplæring i språk, eller som for samenes del «akseptasjon av en annen komplementær enhet; et folk» (Saugestad, 2019, s. 12). Altasaken er et eksempel på en bevegelse der målet var anerkjennelse av en distinkt og likeverdig samisk kultur.

1.3 Oppgavens disposisjon

Andre kapittel vil omhandle det analytiske rammeverket for besvarelsen. I tredje kapittel vil jeg presentere og diskutere metode. Kapitlet starter med en oversikt over den kvalitative tenkemåte og etnografisk metode, før jeg beskriver mine strategier for innhenting av data, analyse av data, etiske overveielser og forskningens kvalitet. Deretter presenteres empiri, før jeg i det femte og sjette kapitlet drøfter det empiriske utgangspunktet opp mot relevant teori og egne betraktninger, og til sist oppsummerer funnene.

2.0 Analytisk rammeverk

Hacking (2011, s. 278) har beskrevet hvordan Goffmans og Foucaults teorier utfyller hverandre. Når individene går inn i sosiale relasjoner med andre, sier han, studeres de «nedenfra-og-opp», som for eksempel mikrodynamiske hendelser i en organisasjon. Kommisjonens organisering av møtene, og fremstilling seg selv og mandatet, samt innvirkningen dette får på samhandlingen mellom aktørene, er eksempler på slike mikrodynamiske hendelser som kan studeres.

Jeg vil i oppgaven undersøke Statsmakt ovenfra-og-ned; det Hacking tilskriver Foucault (ibid, s. 277-278). Det klassiske synet på *Staten* som en styrende instans utfordres. Ideen om en monumental *Stat* vil her skygge for ideen om spredning av apparater knyttet til styring (Abrams, [1977] 2008, s. 11; Rose & Miller, 1992, s. 272).

Kapittel 2.1 inneholder en kort beskrivelse av relevante aspekter ved Goffmans teorier, i kapittel 2.2 presenteres teori om staten og styring.

2.1 Dramaturgi og inntrykkskontroll

Hacking beskriver Goffmans teorier som nedenfra-og-opp fordi de gjerne starter med ansikt-til-ansikts utvekslinger (2011, s. 278). I en gitt kontekst beveger mennesker seg inn i, eller ut av sosiale relasjoner med andre, gjennom samtaler, tonefall, trykket i setningene, kroppsspråk, håndbevegelser, pauser og stillhet, blant annet. En måte å undersøke dette på er gjennom å se på hvordan mennesker fremstiller seg selv og blir forstått av andre i det Goffman kalte face-work (heretter *inntrykkskontroll*). Det er slike mikrodynamiske hendelser jeg har observer på møtene, og ønsker å forstå i lys av teoriene.

I Goffmans essay *On face-work* (1982, s. 5-45), benyttes *ansiktet*⁹ som et analytisk begrep. Det inkluderer vår selvoppfattelse og selvfølelse, men også hvordan andre oppfatter oss. Aktørens ansikt etableres og vedlikeholdes i et mønster av atferd gjennom at vi presenterer oss som, og engasjerer oss i en oppførsel som bekrefter oss. Dette kaller Goffman *line* på engelsk. Jeg vil i fortsettelsen vil referere til som *linje* (ibid s. 5). Vår atferd og det vi uttrykker må samsvare med ansiktet. Inntrykkskontroll refererer slik sett til arbeidet som gjøres for å etablere og vedlikeholde ansiktet: "the actions taken by a person to make whatever he is doing consistent with his face» (ibid s.12). På et offentlig møte, som de åpne møtene er, kan dette blir viktig. Både publikum og kommisjonen representerer seg selv. Samtidig vil de også representere arbeidsplassen, oppdragsgiveren, familien sin; eller en identitet som representerer kulturen de kommer fra: altså noe ut over seg selv. De spiller ulike roller avhengig av kontekst. Dermed vil det på et møte som tar for seg fornorskningspolitikken, ikke være utenkelig at en person som til daglig er mor-mormor-venn-lærer og så videre, inntar rollen som samisktalende same, eller kven med tapt språk på møtet. Kommisjonsmedlemmene spiller også roller, og begge gruppene vil måtte opprettholde den linjen de har lagt seg til. De bedriver inntrykkskontroll for ikke å tape ansikt i samhandlingene på møtene.

I en etnografisk studie vil hele individets personlige fasade¹⁰ identifiseres og forstås i den konteksten interaksjonen skjer (Goffman, 1992, s. 29). Et eksempel på dette kan være gråt som avhengig av kontekst betyr forskjellige ting: Det kan være en tåre av glede eller sorg, eller av at man røres av noe vakkert. Den må altså forstås i situasjonen den oppstod i. I tillegg er det noe annet *å fortelle* at vi har grått, enn det er miste kontrollen for åpne scene, og gråte.

I *Vårt rollespill til daglig* beskrives vår inntrykkskontroll og menneskers opptreden i dagliglivet med teateret som metafor. Modellen ser på samfunnet som bestående av roller, og hvordan individet styrer og kontrollerer andres inntrykk av ham (Goffman, 1992, s. 9). Det ligger noen normative forventninger i et individs selvpresentasjon. Det er en sosial organisasjons kulturelle verdier som blir bestemmende for hvordan individet fremstiller seg selv for andre (Goffman, 1992, s. 198-200). Jeg forstår dette som en slags utvidelse av det Goffman kalte ansikt. Jeg mener det blant annet er i de normative

⁹ Jeg vil i fortsettelsen bruke *ansikt/ansiktet* om face og *inntrykkskontroll* om face-work

¹⁰ Et begrep han introduserer i *Vårt rollespill til daglig* og som blant annet inneholder ansiktsuttrykk, kroppsbevegelser, antrekk, utseende, holdninger, alder og hvordan deltakerne ordlegger seg (Goffman, 1992, s. 27-33).

forventningene til en persons selvpresentasjon, at et ovenfra-og-ned blikk kan være nyttig, da det kanskje vil gjøre det lettere å forstå strukturene som fører til slike forventninger.

I kapittel fire presenteres de åpne møtene som en scene, der kommisjonsmedlemmenes rutine, presentasjon og beskrivelse av kommisjonens mandat, danner mønstre i samhandling med publikum. Medlemmenes ønske om etablering og opprettholdelse av ansikt er en del av denne forestillingen. Inntrykkskontroll blir et element i opptreden, og publikum blir presentert for en fasade.

Goffman hevder at karakteristisk for samhandling, er å «på dramatisk måte» rette søkelyset mot det man *ønsker* å formidle og vise frem. Det andre foregår bak scenen (ibid, s. 34). Bak en fasade kan rutiner gjennomføres som tilpasning til den rollen vi innehar. Goffman viser til at det foregår en sosialisering; den som opptrer formes og former sin rutine til de forventningene som ligger i samfunnet, og i situasjonen. På de åpne møtene vil derfor både publikum og kommisjon forsøke å synliggjøre det de synes er sentralt i en gransking som denne, og med det skyggelegge noe annet.

Goffman beskriver hvordan det er mulig å analytisk betrakte en organisasjon teknisk, politisk, strukturelt og kulturelt. Han inviterer videre leseren inn i det dramaturgiske perspektivet som et femte element. Det beskrives som en måte å ordne kjensgjerningene på, slik at organisasjonen, for eksempel sannhets- og forsoningskommisjonens måte å kontrollere inntrykk på, samspiller med de andre perspektivene, som for eksempel mandatet fra Stortinget. Goffman beskriver hvordan de dramaturgiske og politiske perspektivene krysser hverandre gjennom en persons evne til å dirigere andres aktiviteter (1992, s. 198-199).

I et samspill med andre risikerer individet sitt ansikt, og gjennom å stille spørsmål ved den andres sosiale rolle foregår det et spill om makt. Makten utøves og skjules i de rollene vi spiller, i ulike samspill, og med ulike aktører (Engelstad, 2005, s. 41), og er dermed en mer implisitt form for makt. I en samhandling vil partene ha en oppfatning av egen og motpartens sterke og svake sider, og av hva maktfordelingen er. En etablert situasjon kan utfordres eller endres for å gjenopprette tap av anseelse i forholdet mellom aktørene, inkludert i maktforhold. Denne posisjoneringen gjør maktforhold komplekse, kanskje særlig i en sammenheng som denne, der det er asymmetriske relasjoner som er utgangspunktet for samhandlingen. Kommisjonens kontroll av regi, og fremstilling av seg selv og sitt mandat kan forstås som makt. Dette synet på makt er nyttig i studier av de mikrodynamiske prosessene på møtene, men omfatter ikke forståelsen på makronivå, noe som gjør at jeg har valgt å benytte meg av en foucaudiansk maktforsåelse i tillegg.

De åpne møtene gir et innsyn i en politisk prosess som gjør det mulig å undersøke styring i praksis. Hos Foucault finnes en erkjennelse av at et maktuttrykks form i et samfunn samsvarer med diskursen som til enhver tid råder i samfunnet. Dette supplerer Goffman, og øker forståelsen av de prosessene som skjer på de åpne møtene.

2.2 staten og styring

Utgangspunktet for underkapitlet er Foucaults analyser om makt og styringsteknikker, beskrevet i sekundærlitteratur. Det er hovedsakelig tre artikler som ligger til grunn for denne delen av det analytiske rammeverket, skrevet av Hammer (2020), Neumann (2003), og Rose & Miller (1992). Med inspirasjon fra Hammer ønsker jeg å presisere at det vanskelig lar seg gjøre å redusere det foucauldianske prosjektet til en entydig teori eller metode.

Utgangspunktet er heller en måte å betrakte verden rundt oss, her og nå. Det er en måte å formulere spørsmål, og søke svar for å bli i stand til å analysere, for eksempel åpne møter i regi av en *Stortingsoppnevnt sannhets- og forsoningskommisjon* (Hammer, 2020, s. 84).

Sentralt i kommisjonens arbeid er statens ønske om å oppsøke, og avdekke de statlig styrte prosessene for forskningen av minoritetene bestod av (Saugestad, 2019, s. 2). Når jeg henviser til staten bruker jeg begrepet som symbol for den politiske praksis, ikke som en sentral institusjon. Det handler derfor om sammenhengene mellom praksis, og den institusjonelle strukturen i det som oppfattes som staten. En slik sammenheng sentrerer i hvordan befolkningen i samfunnet styres, og er mer eller mindre omfattende og dominerende i ulike samfunn (Abrams, [1977] 2008, s. 83).

Staten er konstruert gjennom komplekse og desentraliserte strukturer som er ansvarlige for befolkningens helse, utdanning, arbeidsliv, osv. Når jeg observerer de åpne møtene kan jeg derfor gjøre undersøkelser på makronivå, der jeg ser på sammenhengene mellom det kommisjonsmedlemmene sier og gjøre på møtene, og det som står i mandatet. Jeg kan i tillegg undersøke hvordan kommisjonens operasjonalisering av mandatet påvirker publikum og dermed hvordan møtene utfolder seg.

Styringsmentalitet kan forstås som desentralisert styring, eller styring-på-avstand, og knyttes til spredning av styringsapparater som institusjoner og organisasjoner. Samtidig er det også en spesifikk måte å tenke og agere på, ut fra ønsket både om å forstå og å kunne styre velstand, helse og lykke i befolkningen (Rose & Miller, 1992, s. 172-174). Teknikkene handler om å styre over våre overbevisninger, og er en styringsteknikk rettet mot alle deler av

menneskers liv (Hammer, 2020, s. 62). Når Wilson (2001, s. 108) beskriver den byråkratisk-intellektuelle tilnærmingen til forsoning for eksempel, forklarer han at denne tilnærmingen fremmer et kollektivt syn på forsoning. Det var sannheten som skulle lede til forsoning (Reconciliation through truth). I et slikt syn på styring er det de intellektuelle, og/eller eksperter som styrer narrativet. Sannheten kommer fra deres granskinger, og kan dermed i seg selv forstås som en styringsteknikk for våre overbevisninger. Teknikkene retter seg ikke kun mot individet, men mot befolkningen som helhet. Wilson forklarer at fokuset i det byråkratisk-intellektuelle tenkningen ble «the nation of South Africa», der befolkningen som helhet skulle forsones (ibid, s.107)

3.0 Forskningsdesign og metode

«It don máhte sámegiela? – kan du ikke samisk, du som har bodd her så lenge»? Jeg kjente varmen strømme fra hodet, ned den litt for tynne kroppen, helt ned til den hardpakka snøen, som det sikkert finnes navn for på samisk. «E du norsk»? Jeg stotret tilbake, sa jeg var same. Han spurte hvem jeg tilhørte. Jeg visste at han mente hvilken slekt jeg var fra: «Familien min er fra Tana», svarte jeg. «Du burde snakke samisk», sa han.

Kapittelet er en systematisk gjennomgang av mine valg og vurderinger i henhold til metode. Dette for å tilføre oppgaven transparens, og dermed gi leseren muligheten til å vurdere alle aspekter ved forskningen.

I kapittel 3.1 forklarer jeg de overordnede ideene i et kvalitativt design. Kapittel 3.2 omhandler mine strategier for datainnsamling. I kapittel 3.3 beskriver jeg hvordan jeg har behandlet og analysert data. Videre vil jeg i kapittel 3.4 diskutere etiske aspekter ved oppgaven, før jeg til sist, i kapittel 3.5 diskuterer forskningens kvalitet.

3.1 Den kvalitative tenkemåten og etnografisk metode

I oppgaven benytter jeg meg av en kvalitativ metode. I følge Creswell (2018, s. 180-182, 204-205) kan enkelte karakteristikk gjenkjennes i et kvalitativt forskningsdesign: Undersøkelsene foregår i en naturlig setting, der mennesker samhandler. De åpne møtene er et eksempel på dette. Forskningen er induktiv, og altså drevet av empiri (se kap. 3.3). Forskeren er det primære instrumentet for datainnsamling. For mitt vedkommende samlet jeg data

gjennom observasjon (jf. kap. 3.2). Dataen som genereres er deskriptive, og gjengitt i ord og bilder heller enn tall. Fokuset er deltakernes persepsjon og erfaring, i denne oppgaven, kommisjonsmedlemmenes og publikums. Derfor er målet ikke kun å forstå én virkelighet, men flere, og hvordan disse flettes sammen. I tillegg ønsker man i kvalitativ metode å forstå prosessen, altså hvordan en hendelse eller sosial samhandling skjer. Dette punktet i Creswells oppsummering av karakteristikkerte førte for eksempel til mitt valg av en etnografisk tilnærming til akkurat denne prosessen. Dette vil jeg komme tilbake til lengre ned i kapitlet. Designet i en kvalitativ forskning, hevdes det videre, vokser frem i den induktive prosessen. Derfor kan spørsmålene en stiller seg endres, og metoden for innhenting av data kan endres, og så videre. Wadel (2014, s. 135-136) beskriver dette som en runddans mellom teori, metode og data. Jeg har i introduksjonen vist hvordan en slik runddans førte til endringer i min problemstilling (jf. kap. 1.0). Nøkkelen er å ta til seg kunnskap om problemet fra deltakerne (jf. kap. 3.2). Videre er et kjerneelement i kvalitativ metode forskerens refleksivitet i forskningen. Jeg har derfor valgt å være tydelig på min bakgrunn, fra første prosatekst, og videre gjennom hele oppgaven, til siste prosatekst. Dette for å synliggjøre muligheten for at min bakgrunn kan være med på å forme fortolkningen av data.

Det historiske og sosiale bakteppet, for sannhets- og forsoningskommisjonens arbeid, gjorde det hensiktsmessig å benytte seg av et kritisk etnografisk perspektiv, spesifikt *extended-case method*¹¹. Det er et holistisk perspektiv mye brukt i sosialantropologien, men også nyttig i psykososialt arbeid, da det i begge fagområdene er de kontekstuelle, relasjonelle og prosessuelle faktorer som undersøkes. Det en metode som ser det å være-i-verden som en prosess som omhandler det å bli til (becoming). Begrepet har forfatterne Evens & Handelman hentet fra Heidegger, og brukes som et analytisk begrep opp mot empiriske virkeligheter (2005b, s. 14). Jeg behandler derfor funnene gjort gjennom observasjonene av de åpne møtene som et stadium i en pågående prosess. Kapferer viser til Gluckman (2005, s. 93) når han beskriver dette som et ønske om å plassere mikrodynamikken i en begivenhet eller situasjon inn i makrohistoriske prosesser.

Jeg var ikke ute etter deltagernes tanker og følelser rundt kommisjonens arbeid. Heller ikke deres personlige opplevelser med fornorskning, annet enn det som måtte komme frem i samhandlingene på møtet. Jeg var interessert i hvordan deltakerne oppførte seg (kroppsspråk, mimikk, håndbevegelser osv.), og hva de sa på møtene. I en holistisk analyse, vil man

¹¹ Jeg vil heretter kun referere til perspektivet som holistisk.

fortsette å spore opp relasjonene innad i gruppene både bakover i tid, og fremover. Slik sett vil små øyeblikk på de åpne møtene kunne observeres som slike mikrodynamiske hendelser. Som for eksempel hvordan Altasaken førte til at samene opparbeidet seg rettigheter kvenene ikke har fått tilgang til, og at det kan føre til friksjoner ikke bare mellom minoritet og majoritet (som er fokuset i mandatet), men også mellom minoritet og minoritet.

3.2 Strategier for datainnsamling

For å sikre meg et bredt utvalg planla jeg å observere store og små møter over hele landet. Jeg ønsket at utvalget skulle dekke alle minoriteter, at det skulle inkludere minoriteter i by og på bygd, og i områder der minoritetene lever som majoritet, så vel som områder der de er minoritet. Dermed ville jeg sikre meg at utvalget også dekket minoritetenes ulike opplevelse av fornorskning. En frustrasjon i så måte, var at det i perioden jeg gjennomførte feltarbeid, ikke var lagt opp til møter i samiske områder der samene lever som majoritet.

Noen av møtene beskriver jeg som små (C, D og E); de hadde både færre publikummere, men også færre kommisjonsmedlemmer til stede. Andre var større møter (A og B). På disse møtene var det underholdning, og flere representanter fra kommisjonen. De små møtene var ofte, men ikke alltid, arrangert av særinteresser tilhørende en spesifikk minoritet.

Møtene ble avholdt på alt fra små forsamlingslokaler, til folkebibliotek og til større saler som litteratur-/kulturhus og lignende. Dette gav ulikt rom for uformell samtale publikummere imellom, inkludert samtaler med meg. På store møter der publikummerne satt på rekke, var det mindre rom for samtaler. På to av de små møtene jeg var på, var det satt opp gruppebord. Der var det også lagt opp til pause med varm mat og kaker, og dermed større uformell samhandling. På de store møtene plasserte jeg meg gjerne på bakerste rekke for å få oversikt over rommet. På de små satte jeg meg på et av de bakerste gruppebordene, av samme grunn. I de større salene ble utfordringen at jeg ikke fikk muligheten til å observere kommisjonsmedlemmene og de andre publikummerne tydelig.

Rommene og plasseringen av publikum og kommisjonsmedlemmene gjorde noe med min rolle som forsker. Når jeg forsøkte å snakke med publikummere på de store møtene, opplevde jeg det som vanskelig å bli inkludert. Rollen som «outsider» føltet ganske tydelig (Fangen, 2010, s. 73). Møte C ble arrangert av en forening for en av minoritetene. Der ble jeg inkludert av damen som solgte billetter, de som satt ved samme bord som meg, av tilfeldige «vandrere», og så videre; jeg ble oppfattet som en av dem. Jeg har gjort observasjoner ved et

stort antall møter noe som gir både fordeler gjennom variasjon i utvalget, men også enkelte ulemper.

Møtene jeg har studert:

- Møte A: Et stort møte i regi av sannhets- og forsoningskommisjonen, der nesten alle dets medlemmer var til stede. Møtet ble strømmet og ligger tilgjengelig på YouTube. Jeg har studert opptakene og var også selv på møtet.
- Møte B: Et stort møte i regi av sannhets- og forsoningskommisjonen, der nesten alle dets medlemmer var til stede. Møtet ble strømmet og ligger tilgjengelig på YouTube. Jeg har studert opptaket og var også selv på møtet.
- Møte C: Et lite møte i regi av kvenske interesser i en stor norsk by. Det finnes ikke opptak av møtet, rådata er mine feltnotater.
- Møte D: Et lite møte i regi av en kystkommune med kvenske, samiske og norske innbyggere. Deler av møtet ligger på YouTube. Jeg ikke personlig til stede på møtet.
- Møte E: i regi av særinteresse i en samekommune, der fornorskningspolitikken i enkelte deler av kommunen var svært hard. Det finnes ikke opptak av møtet, kun egne feltnotater.

I prosjektet har rollen min som forsker variert fra deltakelse til observasjon, avhengig av møtenes størrelse og hvordan rommene var iscenesatt. Observasjon, i særlig grad den deltakende observasjonen, er ifølge Wadel mer problematisk enn annen type forskning på grunn av forskerens nærvær *som* forsker (2014, s. 36). På de åpne møtene diskutertes temaer som er belastende for mange. Min tilstedeværelse ville derfor kunne gjøre at enkelte holdt tilbake i sine tilbakemeldinger til kommisjonen. Dette kommer jeg tilbake til i kapittel 3.4.

Deltakerne på møtene er både representanter for kommisjonen, inviterte bidragsytere og publikummere med særlig interesse for kommisjonens arbeid. Kommisjonsmedlemmene er oppnevnt av Stortinget, og består av seks menn og fem kvinner, i tillegg til kommisjonslederen som også er mann. Det er en fagkommisjon, der medlemmene er historikere, sosialantropologer, teologer, jurister, leger, journalister, statsvitere, med mer. Kommisjonens sekretariat består av fire kvinner, og fra 1. april 2021 ble det ansatt nok en utreder, denne gangen en mann. Kommisjonens sammensetning og utnevnelse er noe som

understrekes tydelig ved hvert møte. Dette fanget min interesse, og presenteres nærmere i kapittel 4.1.1 og 4.1.2, og diskuteres i kapitlene 5 og 6.

De inviterte bidragagysyterne har hatt god variasjon i alder, etnisitet og kjønn. Blant publikum var spredningen i alder god, men det har på de fleste møtene stort sett vært mennesker i 50-60 årene og opp. Det har vært få representanter for de unge mellom 20 og 30 år, ofte ingen.

3.3 analyse av data

Data ble innhentet i en periode fra oktober 2019 til april 2020. Dette inkluderer observasjonene jeg gjorde ved åpne møter, og studier av videoopptak fra møtene. Jeg har også tatt i bruk feltnotater fra møter der jeg selv var fysisk til stede. Jeg kan se av notatene mine at jeg har vært langt mer pliktoppfyllende på de første møtene. Tidlig i prosessen var jeg uerfaren med metoden, og usikker på notatteknikker. De tidlige notatene inneholder flere skisser. Jeg har skissert opp hvor medlemmene av kommisjonen sitter, hvor publikum sitter, områder for forfriskninger, områder for «mingling» osv. I tillegg er det beskrivelser av stort og smått av observasjoner. Ved det første møtet jeg var til stede på, har jeg til og med forsøkt å notere meg alt det kommisjonsmedlemmet sa. Dette har vært til stor hjelp, da jeg senere skulle bearbeide data, og kode og utvikle hovedtema. Det er i tråd med Fangen (2010, s. 91), når hun anbefaler at man er særlig oppmerksomme ved de første feltoppholdene. Hun påpeker at førsteinntrykkene er preget av ferskhets, noe som gjør disse observasjonene viktige da man fremdeles ikke har klare forventninger om hva som vil skje.

Arbeidet med å produsere en analyse ut fra observasjonsstudiene, var en kontinuerlig prosess. Etter møtene, brukte jeg notatene mine til å skrive et feltnotat. Jeg hadde i utgangspunktet tenkt at dette skulle være materialet mitt. Da jeg fikk tilgang til opptak fra møtene, valgte jeg å transkribere møtene som lå tilgjengelig på YouTube. Jeg har transkribert ordrett, men jeg har ikke tatt med pauseord som hmm, mmm, jah; lyder som fyller ut setningene. En skriftliggjøring av talespråk er hensiktsmessig i lingvistiske studier, men i denne oppgaven vil en transkribering av talespråk påvirke fremstillingen av informantene; de kan oppfattes som enkle i språket, for eksempel. Jeg har valgt å transkribere utrop fra salen, da dette er med på å beskrive både stemning, men også hva publikum på møtene er opptatt av.

Etter å ha transkribert, leste jeg dokumentene grundig for å danne meg et helhetlig inntrykk, før jeg startet kodingen. Jeg benyttet meg av et databehandlingsprogram til selve

kodingen. Jeg konstruerte et stort antall empirinære koder¹², totalt 221. Gjennom en «induktiv empirinær» koding, kan forskeren ifølge Tjora (2017, s. 197) redusere påvirkning av de forventninger, og teorier som forskeren har med seg inn i prosjektet. For meg ble dette et poeng da jeg står feltet nær. Jeg var redd for at min forforståelse av feltet, skulle «tvinge» empirien inn i en retning, og gjøre meg blind for det deltakerne i studien faktisk sier og gjør. Uten at jeg dermed tror at denne metoden fullstendig gav meg muligheten til å starte med blanke ark, ville det gi meg en induktiv førstefase til analysen (ibid).

Den systematiske gjennomgangen og kodingsarbeidet gav meg både oversikt over empirien, og en bedre forståelse av dets innhold. Det neste steget var å gruppere kodene. Jeg valgte i denne delen å ikke bruke dataprogrammet, og jobbet manuelt med materialet. Jeg tenkte det ville gi meg en større nærhet til det. Jeg grupperte koder som tematisk hang sammen. Det er i dette arbeidet undersøkelsens retning etableres (Tjora, 2017, s. 207). I denne prosessen, kunne jeg gi slipp på ganske mange av kodene. Gruppene jeg stod igjen med dannet utgangspunktet for utvikling av tema i analysen. Disse gruppene var:

- Faglighet (logos)
- Mandatet (etos)
- Stortinget (etos)
- Rekvisitter og logo (patos)
- Uttrykk for følelser (patos)
- Dialog med publikum

3.4 Etikk

Det kan være utfordrende å studere egen kultur. Wadel (s. 26-27) hevder at det ofte kan være vanskeligere å få tak i mangfoldet i egen kultur, i motsetning til avstanden man får i studier av fremmede kulturer. Risikoen er at jeg har tatt min egen kultur for gitt, og at jeg derfor har gått glipp av viktige observasjoner. Samtidig kan erfaringene mine gjøre at jeg kjenner igjen kulturelle uttrykk i samhandlingene som observeres.

Som same, oppvokst og oppdratt i samisk kultur, uten det samiske språket, har jeg gjort meg tanker om hva forsoning innebærer for meg. Samtidig er mitt tap av språk tett knyttet til min morfars ønske om høy utdanning for sine 11 barn, at min mor og mine tanter og onkler

¹² «Empirinær koding betegner den første fasen av analysearbeidet (i SDI), hvor man genererer koder (Tjora, 2017)

gjennom utdanning skulle oppleve et bedre liv for seg og generasjonene etter. Jeg har dermed også en nærhet til godene den norske velferdsstaten har gitt, og gir gjennom både min morfars standhaftighet, min utdanning og yrkesbakgrunn.

Under flere av møtene fikk jeg bekreftet at miljøene er små. Mange kjente til meg og/eller familien min. De kjente til min historie, og mange vil gjerne snakke med meg. Dette hadde praktisk betydning for observasjonen. Når jeg helst ville lytte, og ta inn informasjon, ble jeg gjerne dratt inn i samtaler med mennesker som kjente en onkel, mormor eller stedet jeg kommer fra. Jeg måtte derfor forsøke å få samtalen tilbake til informantens opplevelse av prosessen (Wadel et al., 2014, s. 75-79). I tillegg krevde det stadig refleksjon rundt rollen min i prosjektet. Det var risiko for sterk identifisering med informantene.

Bakgrunnen min fikk altså betydning for de etisk-metodiske refleksjonene jeg måtte gjøre underveis (Gadamer & Holm-Hansen, 2010, s. 314-322). Ved et møte (E) beskrev kommisjonsmedlemmet kommisjonens tilblivelse på samisk. Tolken oversatte: «*Kvenene krevde å få være med i kommisjonen, og slik ble det*». Da jeg kjenner til kulturen, skjønner talemåten, og er kjent med forskjeller i hvordan man uttrykker seg både verbalt og nonverbalt (Gerhardsen, 2010, s. 69-82), unngikk jeg kanskje overfortolkning av observasjoner. Jeg kan ikke nok samisk til å kunne forstå det som ble sagt uten bruk av tolk, men da jeg hørte tolkens oversettelse, reagerte jeg likevel på oversettelsen: Begrepet «å kreve» kan gi negative konnotasjoner. Det kan forstås som om kommisjonsmedlemmet hadde en negativ innstilling til kvenenes «krav» om å få være med i en kommisjon som i utgangspunktet var initiert av samer. Som vokst opp i en samisktalende bygd, har jeg likevel nok kunnskap om kulturen og språket til at jeg stilte meg spørsmål ved om det kunne være andre forklaringer knyttet til oversettelsen. Forklaringen kunne ligge i det rasjonelle samiske språket, eller i en kultur der uttalelsene gjerne er mer direkte, uten at intensjonene dermed er negative. Jeg konkluderte med at uttalelsen ikke kunne inkluderes som funn i oppgaven.

Ved et kvalitativt forskningsprosjekt er det en rekke etiske og juridiske forhold å ta hensyn til ved innsamling og behandling og fremstilling av datamaterialet. NESH (2019), har delt inn disse retningslinjene i seks grupper som er ment å skulle gi forskere kunnskap om forskningsetiske normer. Noen av hensynene som er tatt, er beskrevet tidligere i kapitlet, og omhandler både åpenhet om hvem jeg er og refleksjon om den rollen min bakgrunn kan ha for valgene jeg gjør underveis, men også det som beskrives senere i kapitlet med hensyn til åpenhet og etterprøvbarhet. Gruppe B i NESHs (ibid) inndeling handler om personvern.

Prosjektskissen ble forelagt Norges samfunnsvitenskapelige datatjeneste (NSD) og godkjenningen er underlagt deres retningslinjer (NSD, 2020). I arbeidet med å sikre at jeg overholder retningslinjer i hensynet til informantene, var jeg i tett dialog med både veileder og NSD.

Etter å ha fått prosjektplanen godkjent av NSD sendte jeg lederen for sekretariatet en formell forespørsel. Vedlagt lå et informasjonsskriv tiltenkt kommisjonen og de andre deltakerne på møtene. Jeg fikk til svar at jeg var velkommen på møtene, og til å skrive om det som foregikk på møtene. Argumentasjonen var at møtene er åpne, og at derfor hvem som helst står fritt til å referere fra møtene. Jeg fikk derimot ikke dele ut noe informasjonsskriv eller informere om min tilstedeværelse på møtene jeg deltok på. Dette førte til et etisk dilemma for meg. Jeg ble med dette nødt til å gjøre en skjult observasjon. Kommisjonens sekretariat var bekymret for møtenes sensitive tema. Frykten var forståelig, og handlet om at kunnskapen om at deltakerne ble observert ville gjøre publikum engstelig for å åpne seg. Dermed ville en åpenhet om min observasjon av møtene kunne ødelegge deler av en sårbar prosess.

NSD problematisert at flere av de åpne møtene strømmes direkte og at opptakene er tilgjengelig på YouTube. Sammenstilling av feltnotat, og opptak på YouTube gjør faren for at deltakere på møtene kan gjenkjennes er større. I dialog med NSD kom vi derfor til enighet om at jeg kunne bruke feltnotater fra møtene jeg hadde observert, og som ikke var filmet og gjort tilgjengelige på YouTube. Møter jeg kun hadde gjort videoobservasjoner av kunne transkriberes, og jeg kunne generere data fra disse. Når det gjaldt møter der jeg både hadde vært fysisk til stede, og som i tillegg var lagt ut på YouTube, ble vi enige om at alle feltnotater måtte slettes. Alt av data fra disse møtene er derfor kun fra videoobservasjon, ingen feltnotat er brukt fra disse. Uansett møte måtte jeg ellers sørge for en anonymisering av publikum som innebærer at enkeltpersoner ikke gjenkjennes, og at både direkte og indirekte personidentifiserbare opplysninger omarbeides. En fullstendig anonymisering av kommisjonsmedlemmene ville ikke være mulig, grunnet deres posisjon.

I praksis har dette fått følger for hvordan empirien presenteres i kapitlene 4, 5 og 6. Innleggene fra publikum parafraseres i hovedsak, slik at jeg sikrer meg så langt det lar seg gjøre, at publikum ikke kan gjenkjennes. Svarene fra kommisjonen siteres.

Tre steder har jeg likevel valg å sitere publikum. Først i kapittel 4.2, der jeg har sitert fra et møte om ikke er filmet. Spørsmålet som stilles er av generell karakter, og kunne vært stilt av hvem som har opplevd tap av språk og kultur. Det er ingen personsensitive spørsmål som avsløres, og sitatene kan ikke sammenstilles med opptak på YouTube. I kapittel 4.2 har

jeg også sitert publikum i en situasjon som er viktig for forståelsen av samhandlingen mellom kommisjonsmedlemmer og publikum. Situasjonen beskriver et brudd med det vanlige oppsettet for møtene, og er dermed viktig for forståelsen av det som foregår på møtene. Samhandlingen mellom kommisjonsmedlem og publikum presenteres i sin helhet. Dialogen er hentet fra opptak kommisjonen har gjort tilgjengelig på YouTube. Det innebærer at observasjoner fra dette møtet ikke er innmeldingspliktig.

Til sist har jeg også med et kort sitat fra en i publikum. Uttalelsen kommer som en reaksjon på noe andre publikummere har sagt før. Jeg har valgt å ta det med, da det er et godt eksempel på situasjoner som kan oppstå på møtene. Situasjonen oppsto på møte A, der jeg selv var til stede. Jeg har slettet feltnotatene fra dette møtet. Jeg beskriver situasjonen slik den fremstår på YouTube, og gjort tilgjengelig av kommisjonen. Personvern hensynet er ivarettatt gjennom at kamera er rettet mot scenen, og ikke mot publikummeren som siteres. I tillegg snakker publikummeren uten mikrofon, og stemmen er derfor vanskelig å kjenne igjen.

3.5 Forskningens kvalitet

I kvalitativ forskning opereres det ifølge Tjora (2017, s. 231) med tre kriterier for kvaliteten på forskningen: pålitelighet, gyldighet og generaliserbarhet. I denne delen av masteroppgaven vil jeg diskutere forskningens kvalitet gjennom disse begrepene.

Jeg beskrev i kapittel 1.0 hvordan problemstilling og forskningsspørsmål endret seg underveis i oppgaven i en runddans mellom teori, metode og data. I følge Wadel (2014, s. 135-144) er det i en slik runddans vanlig å justere både på problemstilling, og forskningsspørsmål, men også hva som er data. Ifølge Tjora er den viktigste kilden til gyldighet at «forskningen pågår innenfor rammene av faglighet, forankret i relevant annen forskning» (ibid s. 234). Oppgavens gyldighet ligger i transparensen og tydeliggjøringen av hvordan prosessen har foregått og hvordan spørsmålene jeg har stilt har utviklet seg underveis. Jeg har redegjort for mine valg, også når valgene har ført til justeringer. Diskusjoner med andre har vært fruktbart gjennom hele prosessen, og gjennom redegjørelsen for de valgene jeg har gjort, åpner jeg for at denne diskusjonen kan fortsette, også med leseren.

Et forskningsprosjekts pålitelighet avhenger av sammensetningen av data, hvilke data som brukes, hvordan disse samles inn og bearbeides. Jeg har i prosjektet delvis latt meg

inspirere av en stegvis-deduktiv induktiv metode – SDI, der det arbeides etappevis fra data til konsepter eller teorier. Jeg har jobbet induktivt fra data mot teori, samtidig som jeg har jobbet deduktivt gjennom å sjekke trinnene nedover, mot det empiriske fra teorigrunnlaget (Tjora, 2017, s. 18-23, 231). Min egen nærhet til temaet gjorde den induktive tilnærmingen hensiktsmessig å bruke. Jeg har funnet lite tidligere forskning om tema, noe som bekreftes av TRUCOM (jf. kap. 1.0). Derfor ble det viktig å sjekke det jeg fant mot teorien, heller enn empiri fra andre studier.

Gjennom metodekapitlet har jeg forsøkt å gi et mest mulig korrekt bilde av forskningsprosessen, og redegjort for valgene og utfordringene jeg møtte underveis. Jeg har også gjennom prosessen forsøkt å være åpen om mitt engasjement i temaet, gjennom min samiske bakgrunn. Jeg har ikke vært en nøytral observatør, slik idealet er i positivistisk tradisjon. Jeg har under prosjektet måtte justere egen forforståelse ettersom forhåndsantakelser og fordommer har blitt stilt opp mot både funn og teori (ibid 235). Et eksempel på dette handler om mine besteforeldres valg om å snakke norsk til barna sine, slik at de på en god måte kunne navigere i det norske samfunnet. Det er ikke noe som er direkte relevant for besvarelsen, men som viser noen av refleksjonene, og oppgjørene jeg har måttet ta med meg selv underveis:

I oppgaven forholder jeg meg blant annet til forskning gjort om offer-gjerningspersons dikotomi. Forskingen er ofte utført i land der det har vært voldelige konfrontasjoner. Det har vært vanskelig for meg å plassere mine besteforeldres valg, og konsekvensene det fikk for deres barn og barnebarn innenfor en slik dikotomi. Mine besteforeldres valg gjorde at de ni barna som vokste opp, alle fikk utdanning og trygghet i form av arbeid og økonomi. Vi barnebarn også. Hele min historie henger sammen med velferdsstatens vekst og hvordan livene til de aller fleste av oss har blitt bedre, men også det store kulturelle tapet. Er vi ofre for forskningsprosessen eller profiterte vi på den, er spørsmål jeg har stilt meg.

Generalisering innenfor kvalitativ forskning er noe annet enn innenfor kvantitativ forskning, der for eksempel trekkene ved et utvalg kontra trekkene ved populasjonen beregnes. Trekkene fra utvalget kan dermed generaliseres (eller ikke) til å gjelde populasjonen som helhet. I kvalitativ forskning foretrekker mange å bruke begrepet overførbarhet heller enn generalisering. Tjora hevder det ligger en begrensning i å snakke om generalisering enten som overførbarhet eller som statistisk generalisering (Tjora, 2017, s. 238). Han knytter generaliserbarhet opp mot konseptutvikling i stegvis-deduktiv induktiv metode. Poenget er å løfte blikket fra empiriske caser, og stille spørsmål om hva casen handler om hvis man ser

mer generelt på det (Ibid, s. 211-221, 245-248). I kapitlene 4 og 5 vil hendelser under de åpne møtene beskrives og analyseres i et mikrodynamisk perspektiv for deretter å plasseres i en større sammenheng, for slik å se på fenomenet i en større samfunnsmessig og kulturell kontekst.

I denne oppgaven beskrives noen av de større sammenhengene i kapitlene 1 og 2, der jeg i korte trekk presenterer en historisk kontekst og forsoningsteori. Generaliseringen skjer gjennom å studere de mikrohistoriske prosessene i lys av teori (kap. 3). Når dynamikken som er virksom i situasjonen belyses vil egenskapene kunne trekkes frem, og settes i øvrig kontekst mot en overordnet analyse (Foss, 2016, s. 7). I denne oppgaven gjøres det gjennom å undersøke om de åpne møtene kan forstås som utøvelse av statsmakt. Dermed løftes funnene til et makrokontekstuel nivå, som også samsvarer godt med det som beskrives som læringsutbytte i psykososialt arbeid, og der det kritiske maktperspektivet står sentralt (Avdeling for helse og velferd, 2017).

4.0 Organiseringen av møtene, og dialogen med publikum

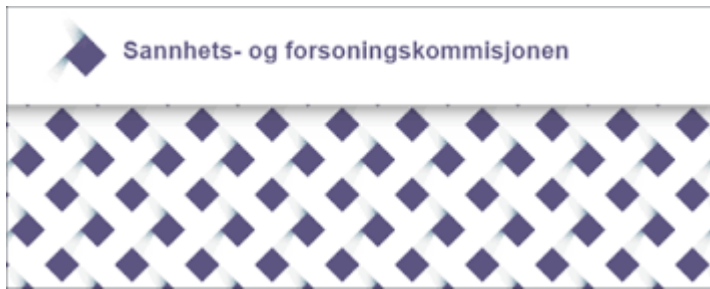
Jeg har i kapitlet ønsket å vise frem empirien mest mulig uforstyrret, slik den fremstod for meg. Dette er i tråd med et etnografiske holistiske perspektiv. Målet er å komme frem til det generelle via de dynamiske særegenhetene i situasjonene som studeres (T. M. S. Evens & Handelman, 2005a, s. 1-2). De mikrodynamiske øyeblikkene er en del av en større makrohistorisk sammenheng. For meg har det derfor vært et poeng å få en uforstyrret presentasjon av empirien i kapittel 4, slik at også leseren får et inntrykk av disse særegenhetene. At oppgaven er kvalitativ og induktivt drevet, er også et argument for å kunne presentere empiri mest mulig uforstyrret (jf. kap. 3.1). Kapittel 4 vil likevel ikke være helt fri fra min analyse. Jeg har foretatt en utvelgelse av empiri, jeg vil også bidra med noen forklaringer om kontekst situasjonene oppsto i, og jeg vil også enkelte steder kort komme inn på hvilke assosiasjoner jeg fikk som observatør til hendelsene.

Kommisjonsmedlemmenes presentasjon bar preg av en opptreden, slik Goffman beskriver det (jf. kap. 2.1). Kapitlet inneholder en skildring av de åpne møtenes organisering: presentasjon av kommisjonsmedlemmene, mandatet og oppdragsgiver i underkapitlene 4.1.1-4.1.2. Jeg viser også eksempler på språklige virkemidler som kan ha vært med på å legge an tonen for samhandlingen med publikum. Kommisjonsmedlemmenes dialog med publikum beskrives i underkapitlene 4.2.1-4.2.2, og omfatter spørsmål fra publikum, og svar fra kommisjonen. Spørsmål og innlegg fra publikum var egentlig det siste på programmet, før et av kommisjonsmedlemmene takket for oppmøtet. I kapitlet viser jeg også hvordan det fantes unntak fra dette mønsteret.

4.1 Akt 1: Mandatet og kommisjonen

Personene: Kommisjonens leder og medlemmene av kommisjonen

Rekvisitter: På møtene brukte kommisjonsmedlemmene en rekke rekvisitter, alle med kommisjonens logo på. Blant rekvisittene var sekretariatets t-skjorter, en kopp som deltes ut til publikum, og et stort banner med bilde av kommisjonen og kort informasjon. Logoen ble alltid presentert av medlemmene under deres innlegg. Den fikk, sammen med koppen, en viktig symbolsk verdi, som jeg kommer tilbake til i kapittel 5.1.2

Banneret rammet inn scenen, sammen med lerretet/storskjermen. På lerretet vistes et bilde av kommisjonens navn på syv språk. Bildet ble en del av scenebakgrunnen, mens publikum fant plassene sine, og kommisjonen gjorde seg klar til innleggene. Språkene, som også er avbildet på koppen, var i tillegg til norsk og engelsk, finsk, kvensk, og tre samiske språk. Kommisjonens leder forklarte bildet slik i sitt innlegg på møte A:

Det bildet som møtte dere på plansjen her da dere kom, forteller dere om kommisjonens navn, og det uttrykker altså at vi bruker mange språk i vår kommunikasjon; både i vår logo og på vår hjemmeside. Vi ønsker med det å signalisere at vi gjerne vil høre historier på det språket som er nærmest den enkelte.

Presentasjonen av kommisjonsmedlemmer og kommisjonens opprettelse samt mandatet, fulgte stort sett samme mønster:

- Presentasjon av kommisjonen navn, og bruk av syv språk
- Kommisjonens oppnevning
- Kommisjonens sammensetning
- Presentasjon av mandatet
- Historisk bakgrunn: presentert sammen med gamle fotografier av internatbarn, gammer, skallemåling, samer og kvener
- Den internasjonale inspirasjon og samarbeid med andre land
- Metode for rekruttering av sannhetsvitner, informasjon til publikum og hvordan man kan velge å bidra med sin personlige fortelling.
- Informasjon om samarbeidet med Samisk nasjonal kompetansetjeneste – psykisk helsevern og avhengighet.

4.1.1 De dyktige fagfolkene

På de åpne møtene, presenteres alltid sannhets- og forsoningskommisjonens opprettelse, medlemmene og sekretariatet. Det hentes frem et lysbilde av medlemmene, hvorpå de presenteres med navn og faglige bakgrunn. På møte A presenterte lederen av kommisjonen medlemmene og seg selv på denne måten:

Kommisjonen er en fagkommisjon, noe som betyr at de som sitter i kommisjonen, er dyktige fagfolk på sine forskjellige fagområder. Selv er jeg en slags sånn generalist, som er satt her for å drive arbeidet fram, og for å ivareta noe av den utadvendte funksjonen som kommisjonen skal ha.

Lederen presenterer seg selv som «en slags sånn generalist», og nedtoner sin egen rolle i kommisjonen. Beskrivelsen blir en «folkeligjøring» av rollen som leder. Samtidig er han en kjent politiker. Han har vært partileder, parlamentarisk leder, vært på Stortinget i flere perioder, vært minister i regjering og generalsekretær både i Nordisk ministerråd og kirkens nødhjelp, for å nevne noe; og knappest noen som kan avskrives som «en slags» av det ene eller det andre. Det presenteres som om at det er kommisjonsmedlemmene som gjør jobben, mens kommisjonslederen «driver arbeidet frem, og [ivaretar] noe av den utadvendte funksjon» (Møte A)

Medlemmene av kommisjonen presenteres som «fagfolk». I kapittel 3.2 har jeg beskrevet hvilke fagområder de representerer. Viktigheten av medlemmenes rolle som fagfolk understrekes ytterligere:

Det at det er en ekspertkommisjon gjør at medlemmene representerer seg selv i kraft av det oppdraget de har fått av Stortinget, og ikke den institusjon, eller organisasjon, eller den sammenheng de måtte komme fra. Jeg kan si, etter å ha jobbet med denne gruppen i ett år, [at det] er en aktiv, engasjert, svært kompetent og fagstrek kommisjon. Som i stor grad produserer inn mot det mandatet og det oppdraget som kommisjonen har fått [...] (Lederen for kommisjonen, Møte A)

Han bygger opp under det som ble sagt i det første sitatet, gjennom å presisere at de ikke bare er en fagkommisjon, de er eksperter; underforstått eksperter på områdene den norske sannhets- og forsoningskommisjon skal undersøke. Lederen for kommisjonen hevder i uttalelsen at «*det* at de er eksperter», fører til at medlemmene kun representerer seg selv. Flere av medlemmene er kjente navn fra institusjonene de arbeider ved, og de fortsetter å ha sitt (ansettelses)forhold ved disse institusjonene også i perioden kommisjonen er under oppdrag fra Stortinget. Noen av medlemmene har dessuten uttalt seg offentlig om opprettelsen av kommisjonen i forkant av at de selv ble utnevnt som medlemmer. I tillegg forklarer lederen at «de produserer inn mot mandatet og det oppdraget de har fått. Det ligger dermed to interessante motsetninger i sitatet over: Kommisjonsmedlemmenes roller utenfor kommisjonen privatiseres og skyves i bakgrunnen «De representerer seg selv». I tillegg underspilles det at de også representerer Stortinget, gjennom oppnevningen gjort av Stortinget. Lydigheten lederen forklarer at kommisjonsmedlemmene har til mandatet og oppdraget, forsterker inntrykket av at de representerer noe mer enn seg selv.

Stortinget

På alle møtene legges det stor vekt på at det er Stortinget som har opprettet kommisjonen, og utnevnt kommisjonens medlemmer. Det særskilte i at det er Stortinget som har opprettet kommisjonen understrekes av flere. Her av kommisjonens leder (Møte A):

Sannhets- og forsoningskommisjonen er oppnevnt av Stortinget. Det er ikke så ofte, Stortinget selv oppnevner kommisjoner. Men det gjøres når Stortinget ønsker en særskilt og uavhengig gransking av et forhold. Det er faktisk en del av Stortingets

kontrollfunksjon som utøves gjennom denne kommisjonen. Noe som er en del av det som er Stortingets grunnlovfestede oppgave.

På det åpne møtet dette sitatet er hentet fra, var det kommisjonens leder som informerte om arbeidet. Det var et stort møte, der nesten samtlige kommisjonsmedlemmer, inkludert tre av de fire som på det tidspunkt var en del av sekretariatet var til stede. Møtet ble avholdt i en norsk storby, i et flott sentrumsnært lokale. Salen hadde store vinduer ut mot gaten på den ene langsiden, og en av kortsidene. Det var plass til 120 i salen, og det var nesten fullt i rommet.

Her forklares det hvorfor det er et poeng at medlemmene av kommisjonen kun representerer seg selv: Når det er Stortinget som oppnevner en kommisjon er det fordi de ønsker en «særskilt og *uavhengig* gransking». Det beskrives som en del av Stortingets kontrollfunksjon. Lederen knytter dermed kommisjonens arbeid til parlamentarismen, og noe av kjernen i det norske demokratiet. Når det i siste linje også vises til grunnloven, er hele maktfordelingsprinsippet knyttet til kommisjonens opprettelse.

Under kommisjonslederens innlegg nevnes Stortinget 22 ganger. Her i fortsettelsen av forrige sitat:

Vi har en sannhets og forsoningskommisjon som er opprettet av Stortinget; det er ganske spesielt at det norske Stortinget oppretter en kommisjon. Vanligvis er det regjeringen som holder på med slikt, men her er det det norske Storting som har funnet ut at her må vi ha en kommisjon.

I løpet av noen minutter har lederen nå forklart oss både at Stortingsoppnevnte kommisjoner er sjeldne, men også at de er spesielle; at det vanligvis er «regjeringen som holder på med slikt». Som tilskuer kjenner jeg på alvor i situasjonen. Fornorskningspolitikken, og konsekvensene av den har ført til nødvendigheten av en slik kommisjon, og at det håndteres av Stortinget som en del av dens kontrollfunksjon.

På et av de andre store møtene (B) i en annen storby beskriver et kommisjonsmedlem noe av det samme:

Vi skal igjen stoppe opp litt ved det at det er Stortinget som oppnevnte oss, det er litt spesielt det gjenspeiler et visst alvor, som jeg av og til, og sikkert de andre i kommisjonen også – *føler* litt på er overveldende

Kommisjonsmedlemmene forklarer oss at det «gjenspeiler et alvor» at det er Stortinget som har oppnevnt kommisjonen. På dette møtet forklares det ikke hvorfor det er alvorlig: At det handler om Stortingets kontrollfunksjon, og at det er grunnlovsfestet, som lederen forklarer i sitatet over. Dette alvoret føles overveldende for kommisjonsmedlemmet, «og sikkert de andre i kommisjonen».

Det kan synes som det i begge eksemplene er et behov for å få publikum med på det unike, historiske og nødvendige både i opprettelsen av kommisjon. Under dette medlemmets innlegg nevnes Stortinget 26 ganger.

Mandatet

På møtene beskrives også mandatet. Her av kommisjonens leder (Møte A):

Mandatet og sammensetningen er det Stortinget som har det hele og fulle ansvar for. Det var stort engasjement i forbindelse med Stortingets høringer. I juni 2017 vedtok Stortinget at det skulle utarbeides et forslag til mandat, for kommisjonen, med navn og sammensetning.

Lederen viser til det store engasjementet under høringen, noe som også kommer frem på referatet fra høringen (Kontroll- og konstitusjonskomiteen, 2017a). Vedtaket ble stemt frem av alle partiene minus Høyre, Frp og en uavhengig representant som stemte mot (Kontroll- og konstitusjonskomiteen, 2017b). Videre sier lederen:

Vi har et mandat fra Stortinget, men vi jobber helt uavhengig av Stortinget. Vi skal oppfylle oppdraget, men Stortinget har ingen styring over arbeidet vårt. Det styrer vi selv. Vi får ressurser fra Stortinget til vårt sekretariat og til driften av det arbeid som kommisjonen gjør.

I sitatet forklarer lederen at det er kommisjonens oppdragsgiver som har det hele og fulle ansvar for mandatet, navnet og kommisjonens sammensetning. Jeg har allerede vist til hvordan det presiseres av medlemmene at kommisjonen kun representerer seg selv. I beskrivelsene av mandatet blir motsetningene igjen synlige. Stortinget har ansvaret for mandatet og sammensetningen.

Motsetningen mellom kommisjonens påståtte uavhengighet til Stortinget, og at Stortinget samtidig er oppdragsgiver, tydeliggjøres når lederen beskriver del tre av mandatet. Denne delen handler om forsonende tiltak, og det som skjer når oppdraget er slutført:

Og så kommer vi med en innstilling, høsten 2022, med forslag til Stortinget, og da er det Stortinget som skal ta stilling til de forslagene og hva de vil gjøre med det»,
(kommisjonens leder, møte A).

Sannhets- og forsoningskommisjonen kommer med *forslag* til forsonende tiltak, de har ingen påvirkning utover det, med hensyn til hvilke tiltak til forsoning som gjennomføres.

4.1.2 Språklige virkemidler

Under et kommisjonsmedlems oppsummering av møte B, beskrives følelsene medlemmet får når de hører minoritetenes fortellinger. Kommisjonsmedlemmet inkluderer resten av kommisjonen og sekretariatet i disse følelsene:

Jeg har sittet og notert og måtte ha lettet litt på brillene her og, for jeg måtte ta bort noen tårer som presset seg frem innimellom. Det er jo litt vanskelig og, for en [fra stedsnavn] å innrømme det. Så hvis det er litt snufsing, så er det derfor. Jeg blir berørt av alle historiene som har kommet, og det vet jeg også kommisjonen og sekretariatet blir.

Gjennom ytringen, ønsker kommisjonsmedlemmet å overbevise publikum om kommisjonens troverdige og oppriktige engasjement i saken. Han viser til at han er fra et lite sted på landet, og antyder at det ikke er vanlig for menn fra slike små steder å innrømme følelser. Ytringen uttrykker empati og forståelse for konsekvensene fornorskningspolitikken har hatt for mange; at dette har vært vanskelig, og at han blir berørt av det. Det antydes et alvor i situasjonen gjennom hans reaksjon: han, resten av kommisjonen og sekretariatet gråter når historiene kommer dem for øret. Uttalelsen viser også sympati med ofrene for fornorskningspolitikken, og er en anerkjennelse av uretten de har blitt utsatt for.

Et annet eksempel på språklige virkemidler kommisjonen tar i bruk er begreper som sterkt, grusomt, smertefullt i beskrivelsen av historiske hendelser og fortellingene fra

sannhetsvitner og publikum på de åpne møtene, og brukes for å beskrive bildene vi ser. Her beskrevet av lederen for kommisjonen (Møte A):

Kommisjonen har fått høre mange sterke historier, for eksempel om barn i møte med skolen, der mange barn opplevde at når de gikk inn skoleporten så måtte de skru av for alt om de hadde med seg hjemmefra, av språk, kultur og levemåte. I de historiene vi har hørt til nå, så er det i hvert fall for meg, historiene om barn i møte med fornorskningen noe av det sterkeste.

Denne uttalelsen kommer under lederens innlegg fra det tidligere omtalte møtet i en norsk storby. Det kommer i forbindelse med at han beskriver kommisjonens mandat, herunder den historiske begrunnelsen for hvorfor en sannhets- og forsoningskommisjon er nødvendig. Uttalelsen er underbygget av gamle sort-hvite bilder av skolebarn og internatbarn, og han beskriver et kjent tiltak for å systematisere fornorskningspolitikken i skolen¹³: statsinternatene. De to første ble bygget i 1905, og de to siste ble lagt ned sommeren 1999 (Eriksen & Niemi, 1981, s. 58; *Sámi skuvlahistorjá : artihkkalat ja muitalusat Sámi skuvlaeallimis : 1*, 2005, s. 312). I fortsettelsen utdyper han:

For barn er de mest sårbare mennesker blant oss og det at forsvarsløse sårbare barn, med tilhørighet til familie og foreldre blir gjenstand for den politikk som fra midten av 1800-tallet og utover var gjeldende norsk politikk i forhold til disse gruppene. Det er smertefullt å lese om, og høre om.

Kommisjonslederen har allerede fortalt oss at historiene om de forsvarsløse barna er det som for ham er det sterkeste ved fornorskningspolitikken. Han fortsetter med å fortelle at det er smertefullt å lese og høre om. At det siste av internatene stengte i 1999, noe som både er skremmende nær historie, men også at det er en politikk som tross alt er avsluttet kommenteres ikke.

¹³ I 1886 og 1899 kom to rapporter om språksituasjonen blant samer og kvener. Rapportene førte til en intensivering i fornorskningspolitikken (jf kap 1.), deriblant opprettelsen av statsinternat (Eriksen & Niemi, 1981, s. 58-60)

4.2 Akt 2: Dialogen med publikum

Personene: Kommisjonens leder, medlemmene av kommisjonen og publikum

I kapitel 5.1 viste jeg til at kommisjonen gjennom beskrivelsene av seg selv, og Stortingets oppnevning av medlemmene, var med på å skape et bilde av kunnskapsrike og nøytrale medlemmer. Det var deres faglige kompetanse som gjorde de i stand til å ivareta oppdraget som er gitt dem, og videre at noe av målsetningen deres er at prosessen skal virke forsonende. I dette kapitlet presenteres empiri knyttet til hvordan organiseringen av møtene brukes for å lede dialogen med publikum. I kapitlet ønsker jeg å vise hvordan kommisjonsmedlemmenes forestilling, og interaksjonen med de andre deltakerne på møtet, både inviterte bidragsytere og publikum, er med på å gi kommisjonen troverdighet. Jeg vil også beskrive hvordan interaksjonen med publikum påvirker kommisjonsmedlemmenes opptreden.

4.2.1 Innspill fra publikum

Møtene er organisert slik at kommisjonsmedlemmer og inviterte bidragsytere først holder sine innlegg. Det åpnes ikke for spørsmål eller kommentarer så lenge dette pågår. Mot slutten av møtet inviteres publikum til å delta: *«Nå skal jeg legge ned utstyret her, for nå har jeg tenkt å gi ordet til dere i rommet. Nå skal dere få tid og vi skal lytte»* (lederen for kommisjonens sekretariat, møte A). De i publikum som har bedt om ordet, kommer med sine innspill og spørsmål etter tur: Av og til er det spørsmål til kommisjonen, av og til er det tilbakemeldinger til et innlegg og enkelte ganger er det bekjennelser av egne erfaringer med for forskningshistorien. Mikrofonen sendes så videre til den neste på lista, til alle som har tegnet seg på lista har fått komme til ordet. Ingen innspill blir besvart underveis, som vi ser av sitatet over, skal kommisjonen *lytte*. Til sist oppsummerer et medlem av kommisjonen innspillene som har kommet inn. Det svares kort på enkelte spørsmål. Deretter takkes det for møtet, uten at det gis rom for oppfølgingsspørsmål eller andre oppklaringer.

På møte A får kommisjonslederen et spørsmål som dreier seg om samisk språkopplæring utenfor de samiske forvaltningsområdene. En klage til en statsforvalter angående manglende samisk språkopplæring er tema for spørsmålet. Kommisjonslederen svarer ikke publikum direkte, men gir en tilbakemelding i oppsummeringen:

Vi kommer ikke til, og jeg kommer ikke til å gi noe råd til [navn på statsforvalter] om hvordan hun skal behandle en konkret klagesak, det har jeg ikke mandat til fra Stortinget, og jeg tror det ville bli sett på som en utidig innblanding i [dennes] embetsførsel. Men problemstillingen skal vi se på: forholdet til rettigheter i skolen, så takk for at du tok opp det.

Lederen for kommisjonen hadde i sitt innlegg fortalt hvor smertefullt det var å lese om barn som ikke fikk lov til å snakke samisk på skolen (jf. kap. 5.1.4), og om sårbare barn som ble plassert på skoleinternat langt fra familiene sine. Saken spørsmålsstilleren tok opp, omhandlet også samiske barn, men nå er det barn som bor utenfor et samisk språkforvaltningsområde, og som ikke får opplæring i sitt morsmål. Problemstillingen var på møtetidspunktet en pågående klagesak, og spørsmålsstilleren, ba kommisjonen rådgi statsforvalteren, noe han avviser. Samtidig understreker han at problemstillingen vil undersøkes, uten at språket krydres slik tidligere beskrivelser av skolebarn ble. Lederen fortsetter deretter med neste punkt i oppsummeringen, og spørsmålsstilleren får ikke muligheten til å stille oppfølgingsspørsmål, eller utdype sine punkter videre.

Et annet innlegg på samme møte (A) var fra en ung publikummer som presenterte seg som representant for et politisk parti. Publikummeren fortalte hvordan det kan oppleves når den samiske befolkningen hentes frem til fest, for å synliggjøre mangfoldet i norsk kultur, og hvordan samiske krav om rett til medbestemmelse ikke blir hørt. Særlig gjelder dette, mente spørsmålsstilleren, når samiske rettigheter og samiske tradisjonelle næringsutøvelse står i veien for utbygging av hyttefelt, gruvedrift og vindkraftverk. Den unge politikeren foreslo i sitt innlegg at dagsaktuelle og betente spørsmål er vanskeligere å adressere enn det er å ta avstand fra spørsmål som angår fortiden. Saugestad advarer om det samme når hun beskriver hvordan det i et norsk velferdssystem kan oppfattes som at *«refordeling [er] en fullbyrdet prosess for samiske og kvenske borgere»*, men hvordan utøvelse av næringsvirksomhet i områder der større økonomiske interesser og mindre lønnsomme tradisjonelle næringsinteresser står mot hverandre kan falle utenfor sannhetskommisjonens saksområder. Da mandatets fokus dreier seg om utdanning, språk og kultur, vil spørsmål som dreier seg om lønnsomhet og bærekraft falle utenfor sannhetskommisjonens mandat, hevder hun (Saugestad, 2019, s. 17-18).

Kommisjonslederen svarte den unge politikeren slik i oppsummeringen:

Et annet viktig inntrykk som sitter igjen etter denne kvelden er ungdommens plass i dette arbeidet. Det er særdeles viktig at dere som er unge hever deres røst slik flere har gjort her i dag. Jeg sier det også til flere som følger med på strømmetjenesten vår. Det er veldig viktig for det bildet vi skal danne oss og formidle videre til Stortinget om hvordan ting oppleves i dag av den yngre generasjon, og det er - vi har noen veldig interessante trekk allerede som vi har observert i forhold generasjonsforskjellene i dette bildet.

Svaret til den unge publikummeren starter med en anerkjennelse av ungdommenes plass i arbeidet, og en oppfordring til de unge om å heve røsten. Det er «særdeles viktig» at de gjør det, sier han, for den store jobben kommisjonen gjør, og han viser til at det allerede tidlig i kommisjonens arbeid hadde tegnet seg et bilde av generasjonsforskjeller i forhold til hva fornskningspolitikken og dens konsekvenser betyr for minoritetene. Spørsmålene om vindkraft, gruvedrift og tradisjonelle næringsveier, berøres ikke av kommisjonens leder i svaret til publikummeren.

Næringsinteresser sett opp mot reindrift var en problemstilling som også dukket opp på Møte B. I nærområdene til byen der møtet ble avholdt, må reindriftsutøvere avvikle drift, til fordel for utbygging av vindkraftanlegg. Publikummeren som tilhørte siidaen¹⁴ der vindmølleparken bygges ut, viste til det smertefulle ved å måtte avvikle drift i et område der det er svært få reindriftsutøvere tilbake, og at den samiske reindriftskulturen er i ferd med å forsvinne helt fra området. Kommisjonsmedlemmet svarte slik i oppsummeringen:

[vi] oppfordrer alle til å delta med sine bidrag. Det er vi avhengig av. For i det mandatet, og det oppdraget som vi har fått, så står det det at vi skal lytte på folk. Vi skal ta med folk sine beretninger og opplevelser, slik som han [navn på reineier] kom med, det [navn på annen publikummer], blant annet.

Kommisjonsmedlemmet berømmer publikummeren for å fortelle sin historie, og forteller at det er et viktig bidrag i kommisjonens arbeid. Selve problemstillingen berøres heller ikke her.

Jeg la merke til at adjektivene som ble brukt om fortidige og avsluttede assimilasjonsprosesser mot minoritetene (sterke, grusomme og smertefullt), ikke ble tatt i bruk når medlemmene svarte publikum på innlegg som handlet om dagsaktuelle temaer.

¹⁴ Et tradisjonelt samisk samfunn, besående av en eller flere familier, som ofte er i slekt, og driver med reindrift.

Rettferdighet var et annet viktig tema som særlig det kvenske publikummet var opptatt av. På et åpent møte (C) i en kvenforening var det en utveksling mellom publikum nr. 1 og et kommisjonsmedlem. I forkant av utvekslingen hadde kommisjonsmedlemmet svart en annen publikumer (nr. 2). Her gikk problemstillingen på forskjellen mellom urfolk og nasjonal minoritet. Kommisjonsmedlemmet forklarer at begrepene ikke er naturgitte, de er politiske. Hun sier videre: *«Det følger noe av urfolksstatus, og det følger noe annet av minoritetsstatus»*.

Da det var et lite møte, ble det vanskelig for kommisjonsmedlemmet å føre en streng regi i spørsmålsrunden. Dette gjorde at publikum nr.1 fikk stilt et oppfølgingsspørsmål:

Publikum nr. 1: Det kan bli vanskelig å få rettferdighet?

Kommisjonsmedlem: Nei, det ER vanskelig! Hva vil for eksempel rettferdighet være?

Publikum nr. 1: Forventninger om forsterkning av rettigheter.

Det ville i spørsmålet om rettferdighet være naturlig å anta at publikummeren ønsker rettferdighet i forhold til spørsmålet om tap av språk og kultur. I så fall er det innenfor kommisjonens mandat som en av de spørsmålene de skal undersøke. Da spørsmålet kom i etterkant av at kommisjonsmedlemmet hadde definert forskjellene mellom urfolk, og nasjonale minoriteter, kan en annen forståelse ligge i konteksten. Det er en kontekst jeg har beskrevet i kapittel 1.2, om den juridisk-prosessuelle forståelsen av forsoning. Der viser jeg til at særlig den samiske befolkningen har fått styrket sine rettigheter gjennom lovverk og institusjoner.

Kommisjonsmedlemmet bekrefter at spørsmålet om rettferdighet er vanskelig; hva skulle det kunne være? At politikeren har vært bekymret for at en slik kommisjon skal kunne føre til krav fra kvener og norsk-finner, vet vi gjennom notatet som ble lekket til NRK (jf. kap.1.1).

At det ligger en forventning om penger i potten, uansett om de ønsker rettferdighet vis-a-vis samer, eller på grunn av konsekvensene av fornorskningspolitikken, kommer frem i et spørsmål stilt på møte A. Her formulerer publikummeren innlegget som en rekke retoriske spørsmål om hvordan rettferdighet vanskelig kan skje uten at det kvenske språket styrkes. Han ønsker at språket sammenlignes med det samiske språk. Bevilgningene kvensk språkopplæring tilgodeses med, gjør at det ikke lar seg gjøre. Publikummeren avslutter med å si at penger er en viktig faktor for at språket, kulturen og identiteten skal reddes.

4.2.2 Brudd i regien

I dette underkapitlet vil jeg beskrive en situasjon på Møte D der grunnlaget kun er videoobservasjon. Kamera er rettet mot scenen. Det gjør at det er vanskelig å anslå hvor mange publikummere som er i rommet. Av informasjonen som ble delt på kommisjonens hjemmeside i forkant av møtet, kommer det frem at det ble avholdt på det lokale hotellet. Rommet ser ut som et lite konferanserom. Ut fra lydene på opptaket, kan det høres ut som et beskjedent oppmøte. Møtet finner sted på et tettsted i en kystkommune, og innlegget jeg har hentet eksempelet fra er på norsk. Publikum henvender seg også til kommisjonsmedlemmet på norsk, jeg antar derfor at det er deres morsmål. Området er kjent som et område der mange identifiserer seg som nordmenn eller kvener.

Kommisjonsmedlemmet har gjennomgått det historiske bakteppet for opprettelsen av kommisjonen. Han bruker deler av regien fra de andre møtene, inkludert bruken av de samme lysbildene. I tillegg har han hatt et lengre innlegg om den lokale fornorskningshistorien. Dette innlegget inneholder bilder, kart og en fortelling om stedet der møtet avholdes, og det beskrives som et område som historisk sett hovedsakelig var samisk. Vanligvis ville det som nevnt ikke åpnes for innlegg fra publikum før mot slutten av møtet. Men midt i kommisjonsmedlemmets innlegg bryter en publikummer inn:

Publikum nr. 1: (utydelig)

Kommisjonsmedlem: "Ja" (henvender seg til publikummer).

Publikum nr. 1: "var det flyttsamer i de her områdene"?

Kommisjonsmedlem: "Det var det, men de er ikke på de kartene her"!

Publikum nr.1: "Dem er ikke der"?

Kommisjonsmedlem: "nei ... men det var det! Det hadde det vært lenge: Altså flyttsamer som kom ut og brukte [x-øya], men [y-øya] er jeg mer usikker på, men de flyttet utover de her store halvøyene i hele [Fylket].

Kommisjonsmedlemmet viser frem kart og lysbilder av gamle fotografier fra området. Kartene inneholder symboler for norsk, samisk og kvensk bosetning. Han har, frem til første publikummer bryter inn i forelesningen, snakket uten avbrytelser, men etter å ha svart den første som bryter inn, fortsetter det:

Kommisjonsmedlem: Bosetningen i [kommunen], man kan lese om det, og se mer detaljer om det. Men altså vi snakket om gammen; her er et sånt typisk eksempel, det er fra [tettsted] på [z-øya]. Det er en boliggamme fra [Neset] også på [z-øya].

Kommisjonsmedlemmet har nå snakket lenge om den samiske bosetning i området, og nå viser han frem et bilde av en gamme. Det er derfor ikke så rart at en av publikummerne trekker en konklusjon om at han hevder gammen tilhørte samer.

Publikum nr. 2: "Så det du sier er at det er samisk bosetning"

Kommisjonsmedlem: "Nei, det påstår jeg ikke".

Publikum nr. 2: "Nei"?!

Dette er den andre avbrytelsen i innlegget, jeg føler en uro. Jeg synes spørsmålet om hvorvidt bosetningen er samisk kjennes malplassert; det er på en måte lagt opp til at det *må* være en samisk bosetning. Det bodde jo flest samer i området ifølge kommisjonsmedlemmet. Publikummeren «sjekker ut» om han påstår at gammen på bildet er samisk. Som iakttager får jeg en følelse av at publikummeren, vet noe kommisjonsmedlem ikke vet. Hvorfor skulle publikum ellers bryte inn i noe som fremstår som opplagt? Kommisjonsmedlemmet fortsetter:

Det gjør jeg ikke. Det står heller ikke i de her arkivene der vi har hentet disse bildene det står bare gamle på [utydelig] [z-øya]. Jeg vil nok ... jeg tror man skal være veldig forsiktig med å avlede etnisitet ut av et bilde som det her, så det er rett og slett et torvbygd hus, 'skråstrek'¹⁵ gamle. Så må vi jo huske på at det er jo [en] litt vanskelig tid økonomisk. Folk kunne ikke velge og vrake i boligformen. De bodde på den måten det var mest praktisk og mest hensiktsmessig.

Kommisjonsmedlemmet bytter lysbilde og sier:

Men det her er i hvert fall en kvensk gamme, en kvensk familie for dem heter [slektsnavn 1] og det er ute på [z-øya]. Så her er også kvenske innslag når vi nærmer oss århundreskiftet - slutten av 1800-tallet - begynnelsen av 1900-tallet. Det var en økende innflytting fra Finland til Finnmark sånn generelt. Og mange slo seg ned ut ved kysten som familien [slektsnavn 1] gjorde her.

Publikum nr. 2: "Ka du sa navnet var"?

Kommisjonsmedlem: "[slektsnavn 1]"

Publikum: Det er [slektsnavn 2¹⁶], det er feil navn.

¹⁵ Kommisjonsmedlemmet sier skråstrek i setningen.

¹⁶ De to slektsnavnene kan både høres og se like ut.

Kommisjonsmedlem: "Er det [slektsnavn 2]? Fordi det var skrevet med meget utydelig penn, så jeg tolket det som [slektsnavn 1]"

Publikum nr. 2 henvender seg til en annen i rommet: Er det oldefaren din?

Publikum nr. 3: Ja, den ene skal være det, det er far min.

Kommisjonsmedlem: Er det far din? Åja vi er såpass nært, ja da har vi jo alt på det tørre [...].

Publikummerens hemmelighet var at personen kjente til kvenske innbyggere i kommunen som bodde i gammer. Da kommisjonsmedlemmet viste frem det første gammebildet, sjekket publikummeren ut om kommisjonsmedlemmet ville hevde bosetningen var samisk. Bilde nr. 2 var av personen publikummerne kjente til. Publikum hadde personlig kjennskap til de kvenske innbyggerne. Dermed kunne de også rette på kommisjonsmedlemmet, som hadde misoppfattet navnet.

Kommisjonsmedlem: Men det er jo flott at vi får navnefestet gamle bilder såpass presist, for det er jo et evig problem når man kommer med bilder fra den tidsepoken der, men i og med at det er far din så må jo det her bildet være tatt kanskje på 20-tallet, 30-tallet

Publikum nr. 2: «kor e far din»?

Publikum nr. 3: "Det er han som står der med øyan åpen.

Kommisjonsmedlem: Snakka han finsk?

Publikum nr. 3: Det vet jeg ikke, jeg kjente ikke bestefaren min. så jeg vil tru det.

Kommisjonsmedlem: Nei, men det hadde jo sine årsaker, det forstå vi jo [...]

Det er som om jeg kan kjenne spenningen forsvinner, helt gjennom skjermen. Det føltes som om kommisjonsmedlemmet ble testet: Ville han insistere på at den første gammen var samisk? Det kan virke som om publikum er fornøyd med hvordan kommisjonsmedlemmet svarte for seg, og hvordan han tok imot blunderen med slektsnavnet. Kommisjonsmedlemmet fortsetter innlegget sitt, og nå er det ingen flere avbrytelser.

5.0 Organiseringen av møtene, inntrykkskontroll

Med et etnografisk utgangspunkt beskrev jeg i kapitel 4 noen mikrodynamiske begivenheter fra de åpne møtene. Gjennom kapittel 5 vil disse dynamiske særegenhetene generaliseres i lys av Goffman (jf. kap. 2.1). Der det er hensiktsmessig å presentere ny empiri for å klargjøre diskusjonen vil jeg også gjøre det. De åpne møtene arrangeres i en historisk og sosial sammenheng (jf. kap. 1). Formålet med kapitlet er å se prosessen nedenfra-og-opp (jf. kap. 2.1), og dermed forstå hvordan organiseringen av møtene påvirker dynamikken i salen og dialogen med publikum. Kapittel 5.1 er en presentasjon av empiri som svarer til forskningsspørsmål én, og 5.2 omhandler forskningsspørsmål to.

5.1 Hvordan fremstiller kommisjonen seg selv og sitt mandat på de åpne møtene?

I sin plan for innhenting av kilder beskriver kommisjonen møtene som et sted der de kan bli kjent med områdene de besøker, og menneskene som bor der, over en uformell kaffekopp (forsoningskommisjonen, 2020, s. 6). I tillegg beskrives møtenes mer formelle karakter, som handler om å nå ut med informasjon, og rekruttere sannhetsvitner (jf. kap.1.0). I kapittel 4.1 viste jeg til at kommisjonsmedlemmene også i presentasjonen av seg selv, og mandatet, sjonglerer mellom de mer formelle rollene, og de mer uformelle rollene. Jeg viste hvordan de inntok rollen som fagperson, ekspert og representant for Stortinget, men også hvordan de tok rollen som empatisk medmenneske. Dette gjorde de gjennom et språk som er ment å ta avstand til fornorskningspolitikken, og empati med de som opplevde den. Rollen er nærere, og mer personlig. Uavhengig av om det er en formell, eller en personlig rolle som inntas, handler det om troverdighet for aktørene; en inntrykkskontroll (Goffman, 1982, s. 1-45; 1992, s. 24)

Aktiviteten som foregår på scenen spilles ut slik at publikum skal ta kommisjonsmedlemmenes rolle på alvor. Goffman (1992, s. 24) forklarer at publikum (iakttageren) oppfordres til å tro at aktøren (den opptredende) de ser, faktisk er i besittelse av de egenskaper han utgir seg for å ha.

5.1.1 Troverdighet

Kommisjonsmedlemmenes formelle rolle (jf. kap. 2.1), de fagsterke Stortingsoppnevnte medlemmene, har som funksjon å bygge deres etos (Johansen, 2002, s. 9). De retoriske virkemidlene som brukes kan tilskrives respekten mange har for en sterk akademisk faglighet her til lands. For eksempel knytter lederen for kommisjonen fagligheten opp mot en rekke andre positive egenskaper: «*[det] er en aktiv, engasjert, svært kompetent og fagstrek kommisjon*». Motivene og kvalifikasjonen for rollen som medlem av kommisjonen idealiseres gjennom den lange utdannelsen, og deres rolle som eksperter (jf. kap. 3.2). Det formidles at det er deres bakgrunn innen akademisk som gjør nettopp disse særskilt kvalifiserte til å utføre det oppdraget Stortinget har gitt dem. Informasjon om medlemmenes faglighet er med på å klargjøre situasjonen for publikum: Det *må* være slik at en gransking av denne typen utføres av eksperter. Her forklart av et kommisjonsmedlem på møte C:

[Kommisjonen] består av 11 personer. [Navn] er leder, valgt av Stortinget, mens vi andre står omtalt som fagpersoner, noe som for så vidt er riktig. Det er folk med ulik faglig bakgrunn. Husk på at dette ikke er en såkalt representativ kommisjon. Den er ikke politisk sammensatt. Den er sammensatt ut fra medlemmenes kompetanse, og selvfølgelig etter en aksept i fra de miljøene som dette angår.

Når kommisjonsmedlemmene referer til kvalifikasjoner for egen rolle, tegnes det opp et bilde av hvordan de ønsker å bli sett. Medlemmene ber om å bli gitt legitimitet, og autoritet for arbeidet de gjør i presentasjonen av seg selv. De er «fagpersoner», de har «ulik faglig bakgrunn», og den er «sammensatt ut fra medlemmenes kompetanse». Publikum har sin bakgrunn fra ulike minoriteter. De har ulik erfaring med forskningspolitikken og dens konsekvenser. Beskrivelsen av kommisjonsmedlemmene som fagsterke og eksperter kan derfor virke betryggende i forhold til en uhildet gransking av problemstillingene, samtidig som at minoritetene også har et komplekst forhold til embetsverket gjennom historien (jf. kap. 1.1).

I kapittel 4.1.2 beskrev jeg den komplekse dobbeltrollen kommisjonsmedlemmene har. De forteller at de «kun representerer seg selv», samtidig som bindingene til Stortinget blir tydelig gjennom at 'Stortinget' nevnes 48 ganger på møtene A og B. Dobbeltrollen er også synlig i sitatet over. Kommisjonsmedlemmet understreker at det «*ikke er en såkalt*

representativ kommisjon», det var kompetansen som avgjorde deres oppnevning (jf. kap. 1.2).

Det hadde ikke trengt å være en fagkommisjon. Medlemmene kunne vært kulturpersonligheter fra de ulike minoritetene. Det kunne vært lokalpolitikere, og medlemmer av foreninger, eller lokale ildsjeler. At Stortinget bestemte seg for kommisjonsmedlemmer bestående av fagpersoner og eksperter er ikke uvanlig for slike granskinger. I forsonende prosesser har man ofte tillit til en byråkratisk-intellektuell inngang til problemene. Fokuset på rollen som ekspert og Stortingsoppnevnt signaliserer avstand til de samme menneskene de sier de skal lytte til. Bildet av publikum og kommisjonsmedlemmene blir dermed en repetisjon av bildet av den lille lavvoen, foran Stortinget fra 1979 (jf. kap. 1.2).

Henvisningene til Stortingsoppnevningen, og status som eksperter, er en fremheving av forskjeller som i norsk sammenheng er overraskende. Her til lands er likhet et ideal som står sterkt. Vike, Lidén & Lien (2001, s. 12) viser til at i forskning som tar for seg kulturelle fenomener, dukker begrepet opp så ofte at det omtales som et «portvaktsbegrep¹⁷». Det kan være derfor at kommisjonslederen på møte A velger å tone ned sin egen status. I motsetning til de «engasjerte fagpersonene» er *han* «en slags generalist». Dermed plasserer han seg selv nærmere publikum, som en alliert gjennom granskingsarbeidet.

Språket som benyttes i innleggene er også et virkemiddel i kommisjonsmedlemmenes inntrykkskontroll (jf. kap. 2.1). Begreper som «spesielt», «et visst alvor» og «overveldende» sammen med de hyppige referansene til Stortinget, understreker at noe viktig står på spill. Det er avgjørende at publikum tror på kommisjonens engasjement i saken.

Kommisjonsmedlemmenes etos er som nevnt bygget på deres faglighet (logos), men også gjennom patos. Kommisjonsmedlemmenes nærhet og engasjement til granskingen tydeliggjøres i bruken av de språklige virkemidler.

Uttalelser som understreker at konsekvensene av fornorskningspolitikken var «grusomme» og historiene «sterke» (jf. kap. 4.1.4) viser at kommisjonsmedlemmene tar avstand fra den tidligere politikken. Som inntrykkskontroll er det effektivt både når det kommer til å skulle bygge en etos som bekrefter deres skikkethet som kommisjonsmedlemmer, men også for å beskytte sitt eget gode navn og rykte utenfor rollen de har som kommisjonsmedlem. Goffman (1982, s. 7) hevder at selv om fokuset for opprettholdelsen av inntrykket vi avgir er på situasjonen her-og-nå, må aktøren samtidig gjøre

¹⁷ Et begrep man kan finne igjen i mange studier.

en vurdering av rollen han har utenfor situasjonen (se også kap. 2.1). Til tross for at Kommisjonsmedlemmene hevder de kun representer seg selv, vil de i et makroperspektiv representere mer enn seg selv. De er oppnevnt av Stortinget, og hvorvidt forslagene de har til forsoningstiltak gjennomføres, vil være opp til Stortinget. De er med dette også representanter for staten. Dette er den samme staten som gjennomførte fornorskningspolitikken, og som nå har gitt seg selv (via kommisjonsmedlemmene de har oppnevnt) oppdraget i å granske egen politikk, og konsekvensene av den. De står om eiere av både prosessen og definisjonen av forsoningsbegrepet.

Det sterke fokuset på de velutdannede kommisjonsmedlemmene kan også være et tveegget sverd i denne sammenhengen. Som beskrevet i kapitel 1.1 var høyt utdannede mennesker sentrale i assimileringen av minoritetene. Dette ble gjort på oppdrag av regjering og Storting, som et sikkerhetspolitisk tiltak for den kvenske befolkningen, og som et sivilisasjonsprosjekt for den samiske befolkningen (Eriksen & Niemi, 1981, s. 56-59). Om minoritetene skulle være skeptiske til at kommisjonsmedlemmene er i stand til å forvalte oppdraget de har fått, ville derfor ikke det være overraskende. Det er kanskje også en grunn for at en sterk avstandstagning gjennom språk føles nødvendig for kommisjonsmedlemmene. Når lederen for kommisjonen understreker at «*i hvert fall for meg [er historiene om barna] det sterkeste*», viser han hvem han ønsker publikum skal oppfatte ham som (Goffman, 1982, s. 5-45). Goffman viser til at vi i samhandling med andre, vil forsøke å komme oss gjennom møtet uten å bli fremstilt i dårlig lys (ibid, s. 41). Lederen kan ikke ta avstand fra sin egen oppdragsgiver i dag, men han kan ta avstand fra den politikken som ble ført av oppdragsgiveren og for lengst avsluttet.

Uttalelsen legger samtidig an tonen for møtet. Publikum kan oppfatte narrativet som en moralsk vurdering av hvilke reaksjoner de selv burde ha. Historien om barna som mistet språket som følge av tidligere tiders politikk, får sterke reaksjoner fra kommisjonsmedlemmene. Jeg la i observasjonen merke til at det samme språket ikke brukes om barn som i dag mister morsmålsopplæring. Dermed kan det tyde på at vektleggingen av å anerkjenne problemene fornorskningspolitikken har skapt, er viktigere enn å anerkjenne behovet for refordelende tiltak (jf. kap. 1.2).

Fokuset på anerkjennende problemstillinger kan også forstås som en kollektivisering av forsoningsaspektet. Det er ikke vanskelig å være enig med lederen om at «*barn er de mest sårbare mennesker blant oss*» (kap.4.1.4). Det er også lett å komme til felles enighet om at «*det at forsvarsløse sårbare barn, med tilhørighet til familie og foreldre blir gjenstand for den politikk som fra midten av 1800-tallet og utover var gjeldende norsk politikk i forhold til*

disse gruppene. Det er smertefullt å lese om, og høre om» (jf.kap.4.1.4). Det er de individualiserte forsonende tiltakene som er vanskelige å uttale seg om for kommisjonen. Wilson (2001, s. 107) viser til at det i byråkratisk-intellektuell forståelse av forsoning ligger en «[...] anti-individual bias in favor of a more transcendent and collective nation building». På møte B forteller kommisjonsmedlemmet:

Jeg vokste opp med et munnhell i *det norske samfunn* som er ganske kort og grusomt: "*Det er forskjell på folk og finn*"! Altså vi har folk, og så har vi de andre; altså den samiske befolkningen for [fylke] sin del. Det der er i bunn og grunn en *grusom arv*, men den har jeg med meg [...] Den saken der, den rører meg, for den forteller meg noe om bakgrunnen for mandatet.

Kommisjonsmedlemmet løfter frem noe viktig i forhold til det systemiske i fordommene samer har opplevd, og fremdeles opplever. Det er viktig å ta opp, for det å forstå slike systemer er ett av kommisjonens oppdrag. Samtidig ligger det også i dette sitatet en fare for at kollektiviseringen av fortellingen, skygger for historiene om individer som søker rettferdighet i sin sak, nettopp i møtet med det systemiske i behandlingen av deres problemer.

I kapitel 4.1.3 beskrives også et kommisjonsmedlems felles oppsummering av møte B. Kommisjonsmedlemmet forteller publikum at han måtte «tørke en tåre». Han forteller at det er vanskelig å innrømme slike følelser der han kommer fra. En slik uttalelse kan både være sann, og brukes som et virkemiddel samtidig. Gjennom at han henviser til at han kommer fra et lite sted, der det å vise følelser ikke er vanlig, plasserer han seg nærmere publikum. Dermed samspiller bruken av patos, med avstanden doktorgraden representerer. Begge deler er med på å gi ham troverdighet (etos) (Johansen, 2002, s. 71). Goffman hevder at dersom en opptreden skal være vellykket, må publikum tro på den opptredendes oppriktighet (Goffman, 1992, s. 65).

Å gråte er for mange privat, det er noe vi gjør på bakrommet, når ingen ser oss, da det kan oppfattes som tap av kontroll – tap av ansikt (jf. kap. 2.2). Kommisjonsmedlemmet forteller oss at han lar seg rive med i fortellinger og følelser, og opplever tilsynelatende et tap av kontroll over fasaden: som han selv sier så er det litt vanskelig å innrømme det. Å *fortelle* noen at vi har «tørket en tåre», i en ramme der man som medlem av en kommisjon skal virke både oppriktig og autentisk på publikum, kan forstås som et virkemiddel heller enn tap av fasade, uavhengig av om han faktisk gråt eller kun forteller at han gråt.

Gjennom beskrivelsene av medlemmets emosjoner under møtet, anerkjenner han – og han inkludere resten av kommisjonen og sekretariatet i dette – at fornorskningsspolitikken har vært så vanskelig at man blir emosjonelt berørt av fortellingene. Med ett, er ikke gråten noe som foretas på bakrommet, det er noe man forteller om i et fasadespråk. Det tar form av et anerkjennende språk.. Det handler om å vise seg frem for `den andre`, og at de skal forstå hvem vi er (Goffman, 1982, s. 5-15).

Kommisjonsmedlemmets gjengivelse av de emosjoner han hadde, kan synes bevisst. Han hadde et ønske om at publikum skulle sitte igjen med et *inntrykk* av ham. Gjennom et dramaturgisk blikk, kan vi si at kommisjonsmedlemmet spiller en rolle, der det er viktig at iakttageren skal ta på alvor det inntrykk han ønsker å gi (Goffman, 1992, s. 24). Linjen i kommisjonsmedlemmets selvpresentasjon etableres både i informasjonen om at han gråt og at han er fra et lite sted. Kommisjonsmedlemmet former rutinen etter publikums forventninger, om hvordan han på best mulig måte kan løse oppdraget som er gitt ham.

5.1.2 Fellesskap

Kommisjonen har store ambisjoner for granskingen forklarer lederen på møte A: «*Vi håper at vi kan legge opp dette arbeidet på en sånn måte at arbeidet i seg selv bidrar til forsoning. Det er en stor ambisjon, men det er vår ambisjon*».

Jeg har allerede beskrevet kollektiviseringen i dette, og som et aspekt i en slik kollektivisering er forståelsen av noe felles. Jeg har flere ganger vært inne på det at mandatet har som mål å etablere en *felles* forståelse av historien. I tillegg ble det tidlig bestemt at selve granskingen skulle være *felles* for alle minoritetene. Initiativet til opprettelsen av en granskingskommisjon, men det ble bestemt at finsknorske, kvenske og skogfinske minoriteter skulle inkluderes (jf. kap. 1.1). Til tross for inkluderingen av både urfolk og nasjonale minoriteter i samme mandat, står det ikke noe spesifikt om behovet for forsoning mellom minoritetene eller innad i den enkelte minoritet i mandatet. Derimot kan det se ut til at dette er noe kommisjonen har tenkt på i sine innlegg på de åpne møtene, skjønt det ikke uttales direkte.

Det hevdes i mandatet at forsoningsarbeidet har startet (jf. kap. 1.2). Jeg har også pekt på at disse tiltakene stort sett er tilgodesett samene. Dette kan gjøre det krevende for kommisjonen å få tillit hos de andre minoritetene. Det legges derfor stor vekt på at kommisjonen er til for alle minoritetene som omfattes av kommisjonen. Ved møte C forklarer medlemmet: «*Kommisjonen eies ikke av noen av gruppene*». Videre forklarte hun hvordan dette også gjenspeiles i fargevalget for logoen som ikke representerer noen av minoritetene, men er en plantefarge fra naturen (Se kap. 4.1 for illustrasjon). Logoen ble beskrevet på de fleste av møtene jeg observerte¹⁸.

Linjene i flettemønsteret representerer folkene, og disse er flettet sammen uavhengig av identitet og bakgrunn. Et sammenvevet mønster kan faktisk også symbolisere forsoning. Så vi har lagt mye i akkurat det å få til en visuell profil som vi føler oss hjemme i (kommisjonsmedlem, møte A).

På møte B ble logoen beskrevet av et annet medlem:

¹⁸ Det er kun deler av møte C som er tilgjengelig på YouTube. Jeg var ikke selv tilstede på møtet, og da logoen ikke presenteres i den delen som jeg har kunne observere, kan jeg ikke vite om kommisjonsmedlemmene presenterte logoen på møte C.

Kommisjonens arbeid er å kartlegge; og dette vevmønsteret vi ser her er et mønster hentet fra samisk doudji, fra kvensk husflid og håndverk, fra norsk strikkemønster og det er et mønster som vi kan undre oss på; "hva er det egentlig for noe"? Det ser jo ut som stakittgjerde, men det er noe mye mer. Det er baksiden av det mønsteret som vi ser i sami-duodji; i samisk husflid, i kvensk husflid og i norsk strikkemønstre. Det symboliserer den uretten som skal frem, samtidig som den ser fremover. Vi ser gjennom mønsteret mot forsoning. Linjene i dette flettemønsteret er menneskene.

Kommisjonsmedlemmenes grundige analyse av egen logo, er et sterkt signal til publikum om likebehandling og fellesskap. Samtidig forklares det at logoen symboliserer at vi må se fremover mot forsoning. Som styringsteknikk beskrives det nærmere i kapittel 6.1. Beskrivelsen av logoen opp til et anerkjennende perspektiv på forsoning (Saugestad, 2019). Fornorskningen er noe fortidig, noe som har skjedd. Dette skal vi legge bak oss. Vi skal se fremover. De kunne valgt å la det være opp til hver og en tilstede å tolke innholdet, men velger å selv definere meningen som knyttes til logoen (Johannessen, Rafoss & Rasmussen, 2018, s. 259), noe som gjør innholdet i det viktig: Det skaper et narrativ for hva forsoning skal inneholde.

Logoen og fortellingen rundt, er en del av en kommunikasjonsform som har til hensikt å overbevise om kommisjonens nøytralitet. Teksten¹⁹ består altså av et uttrykk, som vi opplever gjennom bilder av logoen på t-trøyer, koppen vi drikker kaffe av, og på PowerPointen på skjermen foran publikum.

Sammensetningen i teksten, altså hvordan tegnene samspiller for å fremme noen konnotasjoner fremfor andre gjennom tolkningen som blir forelagt oss. Det er en kommunikasjon rettet mot et publikum som representerer alle de rammede minoritetene. En mulig forklaring på behovet for å skape fellesskap kan sees i lys av diskrepansen mellom tidligere tiltak til forsoning rettet mot samer, og den som er rettet mot de andre minoritetene. I kapittel 4.2.1 viser jeg hvordan dette får utsalg gjennom den kvenske befolkningens behov for rettferdighet. På møte A var det en publikummer som også ønsket likebehandling for den kvenske befolkning. Han hevdet at det finnes strukturer i samfunnet som gjør at kvener ikke

¹⁹ I boken *Hvordan bruke teori?* Beskriver forfatterne tekst som en samling tegn som er satt sammen på en bestemt måte. Dette trenger ikke være skreven tekst, men også andre uttrykksformer (Johannessen et al., 2018, s. 247). Logoen er en slik tekst, men i den sammenhengen jeg studerer det, vil også kommisjonsmedlemmenes tolkning av logoen være en del av teksten, som en multimodal tekst: tekst som kombinerer flere uttrykksformer (ibid, s.259)

får sin rett i henhold til norsk lov og internasjonale konvensjoner. Publikummeren krevde *likebehandling* for kvenene. Hvem de skulle likebehandles med, sa ikke publikummeren noe om. Men ut ifra andre innspill fra det kvenske publikum, blant annet situasjonen beskrevet i kapittel 4.2.2 om rettferdighet, er det en mulighet for at det handler om likebehandling vis-a-vis samer, ikke nordmenn. I kapittel 1.2 viste jeg til forskning som tyder på at det i en offergjerningspersons asymmetri ikke er uvanlig at gjerningspersonen ønsker forsoning, og offeret ønsker rettferdighet. De kvenske publikummernes behov for likebehandling og rettferdighet kan forstås i lys av dette, og vil i så fall være med på å gjøre bildet av dikotomien mer kompleks. Er de ofre for assimilering? For samenes krav på bakgrunn av urfolkstaus? Begge? Slike spørsmål er lettantennelige i en sammenheng der en kommisjon skal lede en prosess fremover for ulike etnisiteter.

En annen rekvisitt i kommisjonens presentasjon av seg selv, er kaffekruset (jf. kap4.1). Denne deles ut til alle publikummere, sammen med en fortelling om hva den representerer.

Kaffesamtaler mellom folk kjenner vi til og det har vi hatt i hvor mange århundrer; bestandig der folk treffes. Vi håper jo at koppen vi har laget, og som dere kan ta med dere, inspirer til å dele historier med oss i kommisjonen: Deres hverdag som same, kven, norsk-finne og skogfinne; om det å kjempe, både i nåtid og fornorskningen som skjedde før, men også å se på konsekvenser av hvordan dette er i dag.

I sitatet over, viser kommisjonsmedlemmet til at kaffesamtaler med folk vi kjenner er noe vi har hatt i «århundrer», det gis dermed nærmest mytiske kvaliteter, som harmoniserer, og byr opp til å unngå konflikt (Johannessen et al., 2018, s. 267). Det er en beskrivelse av noe rituelt som vi har gjort i århundrer, men også at de som er på det åpne møtet er «kjentfolk» som deltar i samtale over en kopp kaffe. Både begrepet «kaffesamtalen» og selve uttrykket «kaffekruset» symboliserer en varme, nærhet og et fellesskap. Sammen med kommisjonen, skal både «same, kven, norsk-finne og skogfinne», dele historier om konsekvensene av fornorskningen. Kaffekruset inviterer publikummerne til å legge interne konflikter til side, og i stedet møtes til samtale over varmende kaffe. Tilbakelagt er distansen som skapes i beskrivelsen av noen som «eksperter» eller «dyktige fagfolk på ulike fagområder». Med ett er vi alle «folk vi kjenner».

5.1.3 Oppsummering

I kommisjonsmedlemmenes presentasjon av seg selv, og mandatet bygges medlemmenes etos gjennom deres formelle rolle som Stortingsoppnevnt fagperson og ekspert på tema. Det er deres faglige faglighet som gjør dem skikket til å granske fornorskningsprosessene og konsekvensene av den. At det er «eksperter» som egner seg best til å drive forsoningsarbeidet fremover, kaller Wilson for et Byråkratisk-intellektuell narrativ, og handler om at et intellektuelt lederskap fører nasjonen sammen i forsoning, gjennom kollektiv samvittighet og kollektiv hukommelse; eller som det står i mandatet: «Fra myndighetenes side, beskrives det som sentralt at det etableres en felles forståelse av fornorskningspolitikken historie og konsekvenser, for slik å danne grunnlaget for fortsatt forsoning mellom minoritet og majoritet» (jfr kap 1.3 og 1.6). Gjennom beskrivelsene av kommisjonsmedlemmene som fagsterke og Stortingsoppnevnelser, kan kommisjonen få legitimitet og autoritet.

Dette et tveegget sverd; den aktive fornorskningspolitikken var det Storting og regjering som sto bak, og den ble gjennomført av kirke og skoleverk blant annet. Å påpeke så sterkt at den samme «øvrigheta» som sto bak den undertrykkende politikken, nå er de som skal drive forsoningsarbeidet fremover, kan virke negativt på kommisjonens legitimitet. Kanskje er det derfor medlemmene også gjerne viser publikum at historiene de får kjennskap til gjennom arbeidet, berører dem: de tørker tårer, de opplever det sterkt og smertefullt. Dette kan være et forsøk på å gjøre avstanden som ble skapt gjennom det byråkratisk-intellektuelle narrativ mindre. Medlemmene får både forklart at de tar avstand fra den tidligere politikken, at de er empatiske og at de er oppriktige i sin formidling. Deres etos kompletteres gjennom empati.

5.2 Hvordan er møtene organisert for å lede dialogen med publikum?

I kapittel 4.2. viser jeg hvordan det i region ikke legges opp til noen dialog på de åpne møtene. Kommisjonsmedlemmer og inviterte bidragsytere holder innlegg, og publikum lytter. Så stiller publikum spørsmål, og kommer med sine innspill, og kommisjonen lytter. De kommer likevel med oppsummerende bemerkninger på møtet, og til innspillene fra publikum. I tillegg viste jeg i 4.2.2 at region av og til glipper. I dette kapitlet ønsker jeg å diskutere empirien presentert i kapittel 4.2. Der det er hensiktsmessig, vil jeg også presentere ny empiri for å understreke inntrykket jeg fikk gjennom observasjon.

Goffman (1992, s. 34) hevder at det karakteristiske for en aktivitet i andres nærvær er at han lar aktiviteten bli preget av tegn som «på dramatisk måte» retter søkelyset mot og bekrefter forhold som ellers kunne tre i bakgrunnen. I kapitlene 4.1.4 og 5.1 viste jeg eksempler på det gjennom bruken av språklige virkemidler. Det ble tatt i bruk dramatiske språklige virkemidler for å fremheve et moralsk standpunkt på hva som opplevdes «sterkest». Hva søkelyset rettes mot, og hva som skyggelegges er også interessant i dialogen med publikum.

Den unge publikummen i kapittel 4.2.1 får ikke et svar, men en generell oppfordring om at det er viktig at unge engasjerer seg. Det kommer ingen svar på spørsmålene og ingen løfter om tiltak til forsoning. Det legges heller ikke opp til debatt om temaet. Svarene kommer som en oppsummering mot slutten, før det takkes for møtet. Eksempelvis sier kommisjonsmedlemmet i den generelle oppsummeringen til publikummen på møte A at de unge minoritetene er viktig i granskingen, før han mot slutten kommer med en avsløring som kan forstås avledende i forhold til den unge politikerens faktiske innspill. Kommisjonslederen skaper et dramatisk øyeblikk når han sier: *«vi har noen veldig interessante trekk allerede, som vi har observert i forhold generasjonsforskjellene i dette bildet»*. Lyskasteren er borte fra gruvedrift som var et av poengene til publikummen, og rettet mot noen spennende funn som kommisjonen har gjort og kommer tilbake til i sin rapport til Stortinget.

På møte B starter oppsummeringen med at kommisjonsmedlemmet beskriver hvordan alle historiene gjorde at han måtte *«tørke en tåre»*. Det er ikke vanskelig å forstå, da det var dramatiske historier som kom frem på møtet. Blant annet om hvordan siste rest av en samisk reindriftskultur må vike plassen til fordel for vindmøllepark. Her svarer kommisjonsmedlemmet at det i mandatet står at de skal lytte, og at de vil ta med seg fortellingen. Likevel ligger det ikke rom for å dvele ved et så vanskelig spørsmål i region. Svaret fra kommisjonsmedlemmet er oppsummerende og oppramsende det det også inneholder svar til en annen publikummer: *«Vi skal ta med folk sine beretninger og opplevelser slik som han [navn på reinitier] kom med, det [navn på annen publikummer], blant annet»*.

Fremhevingen av visse forhold fremfor andre har en annen viktig funksjon i at Kommisjonsmedlemmens samhandling med publikum styres av en regi som kontrolleres av den ene parten. Det legges ikke opp til dialog, men en situasjon der den ene parten oppfordres til å komme med spørsmål og tilbakemeldinger, som deretter ikke nødvendigvis besvares. Kommisjonen skal lytte. Dette medfører mindre risiko for at kommisjonsmedlemmene taper

ansikt (Goffman, 1982, s. 41). At publikum tar opp vanskelige tema, uten at det fører til diskusjoner, kan tyde på at organisering og regi virker.

Publikums forventninger til forsonende tiltak kan ikke innfris av kommisjonen alene, men er avhengig av godkjenningen fra Stortinget. Derfor må de trå varsomt, og ikke komme med løfter Stortinget senere ikke er villige til å innfri. Wilson beskriver dette som en problemstilling også den Sørafrikanske kommisjonen møtte på (jf. kap. 1.2). Mangelen på konkrete svar på publikums spørsmål, og felles oppsummerende kommentarer kan handle om frykten for å love for mye.

5.2.1 Når man ikke holder seg til regien

For å finne ut om den stramme regien har en funksjon, ønsket jeg i 4.2.3 og vise frem en situasjon der den fravikes. Møtet eksemplet er hentet fra et lite (møte C); det er få deltakere, både publikummere, inviterte bidragsytere og representanter fra kommisjonen. At det avholdes på et hotell i et lite kommunesenter, kan gjøre det vanskelig for kommisjonsmedlemmene å avgrense backstage fra frontstage (Goffman, 1992, s. 92-118).

Frontstage er preget av kulisser, i Goffmans betydning av ordet (ibid, s.93), som et viktig element i deres opptreden: Plakater og et lerret med et lysbilde som viser kommisjonens navn, på syv språk. Fargene er de samme som brukes i kommisjonens logo og beskrives som nøytrale, som verken assosieres med samer, kvener eller norsk-finner. Logoen blir et symbol for kommisjonens nøytralitet (jf. 5.1), og er trykket på rekvisitter som lysbilder og på kaffekruset som deles ut til publikum. Medlemmene av kommisjonens sekretariat er ikledd hvite t-trøyer med logoen på. Det er innenfor *fasadeområdet* (frontstage) at bildet av den empatiske og fagsterke kommisjonen, oppnevnt av Stortinget males. Problemet er, at når den opptredende oppholder seg på et lite område, sammen med sitt publikum, blir avstanden fra scenen til stolrekkene kort. På de større scenene, kunne det for eksempel være flere innganger, og flere mennesker, slik at det ble lettere å trekke seg tilbake. Det er vanskeligere for en publikummer å bryte inn i et innlegg i et rom med 120 mennesker enn hva det vil være i et rom med 20. Det var nettopp dette som beskrives i 4.2.3

Kommisjonsmedlemmet er professor i sitt fag, og har god kunnskap om samiske forhold. I innlegget sitt snakker han om fornorskingsprosessen. I dette innlegget er det faste innlegget supplert med lokalhistorie: kart, anekdoter, opplesing av gamle brev fra lærere i området, og et drivende engasjement fra en dyktig fagperson. Midt i dette bryter den første publikummeren inn. Det er et relevant spørsmål som stilles, og handler om tema der og da. Et

brudd har skjedd: den avstanden som respekten både for de sterke fagpersonene og Stortinget burde gi, blir mindre. Kommisjonsmedlemmet avviser ikke spørsmålet, eller sier at han skal komme tilbake til det mot slutten av møtet: han svarer. Dette gjør det lettere for publikum 2 å gjøre det samme: *"Så det du sier er at det er samisk bosetning"*. Kanskje ønsker publikummeren å sjekke ut egen forståelse, kanskje ligger det noe mer bak spørsmålet, at de vet noe om kommisjonsmedlemmet ikke vet.

Uavhengig av intensjonen i spørsmålet, befinner kommisjonsmedlemmet seg nå i usikkert farvann, og det kunne kanskje vært unngått om han hadde holdt seg til regien. Han blir testet; *er gammen samisk?* Goffman beskriver hvordan «kriser» kan skje i uforutsette avbrytelser i en opptreden, spesielt om feilaktig identifisering avsløres. Om professoren skulle svare feil på spørsmålet, kan den fremstilte rollen stå i fare for å smuldre opp (Goffman, 1992, s. 141-142).

Jeg har vist at oppriktighet er viktig for en vellykket opptreden. Skulle publikum identifisere en sprekk i fasaden, hevder Goffman at publikum har en tendens til å slå ned på dette, og ta de som tegn på at hele forestillingen er falsk (ibid, s. 50). Heldigvis redder kommisjonsmedlemmet seg inn igjen: *"Nei, det påstår jeg ikke"*! Senere avsløres det at publikum *faktis* vet noe som kommisjonsmedlemmet ikke vet. De vet nemlig at flere som sitter i salen er kvener. Det kommer frem når kommisjonsmedlemmet senere viser frem et bilde av en kvensk familie og har tatt feil av navnet.

Kommisjonsmedlemmet trår altså til sist i baret, men på en feil som er langt mindre alvorlig enn den han ble forsøkt lokket ut på. Han tar feil av et slektsnavn. Her kunne publikum hjulpet kommisjonsmedlemmet forbi denne feilen gjennom å ikke påpeke den. Etterkommeren av personen på bildet gjør nettopp det, men publikum 2 påpeker feilen (Goffman, 1992, s. 191). Samtidig henvender hun seg til etterkommeren, og lar han ta over dialogen med kommisjonsmedlemmet. Feilen forklares, og han viser takknemlighet for oppklaringen: *«Men det er jo flott at vi får navnefestet gamle bilder såpass presist, [...]»* Medlemmet tar vinket fra publikum og retter seg etter situasjonen gjennom å innrømme feilen (ibid, s. 193). Balansen er gjenopprettet, og kommisjonsmedlemmet fullfører innlegget sitt uten flere avbrytelser.

Situasjonen beskrevet over brøt opp i maktbalansen. Neumann (2003) hevder at makten er omskiftelig, og at i en samhandling som denne på møte C, kan det variere hvem som har makten. I kapittel 2.1 viste jeg til Engelstad som hevdet at aktørene i en samhandling vil ha en oppfatning av egen, og motpartens sterke og svake sider. Kommisjonsmedlemmet har makt i kraft av å være professor, dette er en maktressurs som tjener ham i situasjonen.

Publikum har også en maktressurs, som de holder skjult for professoren; de har lokalkunnskap, som omhandler mer enn kart og kunnskap om demografi. De har personlig kjennskap til familiene som vises på de gamle bildene. Den ene publikummeren er endog en etterkommer av en av de som er avbildet. Publikum stilte spørsmål ved kommisjonsmedlemmets kunnskap, og rolle som fagperson.

5.2.2 Oppsummering

Møtene er organisert slik at kommisjonsmedlemmer, og inviterte bidragsytere først gjennomfører sine innlegg, før publikum får ordet mot slutten av de åpne møtene. Det åpnes egentlig ikke for noen dialog, da kommisjonsmedlemmene kort oppsummerer og svarer på spørsmålene, uten å gå i debatt med spørsmålsstillerne. Vanskelige spørsmål som omhandler refordelende problemstillinger, unngår de å svare på. De bruker heller ikke de samme språklige virkemidler, som kunne anerkjent smerten i fortellingene til publikummerne.

Når det skjer brudd i regien, gir det rom for publikum til å utnytte sin maktressurs, og maktens omskiftelighet blir synlig.

6.0 De åpne møtene som et aspekt ved utøvelse av statsmakt

I kapittel 4 og 5 viste jeg hvordan kommisjonen i presentasjonen av seg selv fremhevet egen kompetanse og Stortingsoppnevningen, men også hvordan de samtidig viste følsomhet for vanskelige temaer gjennom språklige virkemidler. Videre viste jeg hvordan dialogen med publikum organisatorisk ble plassert mot slutten av møtet, og at medlemmene oppsummerte innleggene og innvendingene publikum måtte ha uten å gå inn i en diskusjon rundt problemstillingene som ble tatt opp.

Kommisjonsmedlemmenes oppgave er å omsette Stortingets politiske mål i praksis. De er i granskingen bundet av mandatet fra staten. Handlingsrommet til kommisjonen baserer seg på retningslinjene som er gitt. Kommisjonsmedlemmene tolker mandat når det skal omsettes til handling på møtene. Det ligger noen normative forventninger til en fagutnevnt granskingskommisjon som jeg har vist i kapitlene 4 og 5. Samtidig påvirker den fagtunge kommisjonen statens maktutøvelse, og kan derfor bidra til å forme staten, gjennom de tiltakene som til sist gjennomføres.

Bergstøes og Fylkesnes sitt forslag om opprettelse av en sannhetskommisjon handlet om et ønske om å rette opp i de skadene fornorskningspolitikken påførte minoritetene. Ønsker

og intensjoner om å bidra til å gjøre godt igjen, og muligheten for å øke kunnskapen om fornuksningspolitikken og dens konsekvenser, kan synes som en drivkraft for kommisjonen. Et kommisjonsmedlem beskriver det slik på møte A «*Dessuten er det verdifullt materiale for ettertiden*». Granskingen er altså ikke kun et gode for samfunnet i dag, men også for all fremtid. Kommisjonsmedlemmenes roller som uavhengige fagpersoner, og iverksettere av politikk skaper dilemma i forhold til problemer knyttet til anerkjennelse, og refordeling. Et annet dilemma er hvordan de skal unngå konflikter knyttet til det de kvenske publikummerne referer til som likebehandling og rettferdighet. Jeg har i kapitlene 4 og 5 vist til hvordan dette påvirker samhandlingen på mikronivå.

I psykososial sammenheng er ulike *kontekstuelle* faktorer, som fornuksningshistorien, konsekvensene av den, og dagsaktuelle problemstillinger har vært med på å påvirke dynamikken på møtene. I samhandling med andre, vil også disse dimensjonene være med på å påvirke hvordan vi forholder oss til 'den andre'; *de relasjonelle faktorer* (jf. kap. 1.0). Jeg har gjennom kapitlene 4 og 5 forsøkt å vise hvordan publikums forventninger til kommisjonens forsoningsarbeid, ikke alltid samsvarer med kommisjonens agenda for møtet. I fortsettelsen vil jeg beskrive hvordan overordnede *prosessuelle* faktorer, gjennom desentralisert makt, kan ligge til grunn for kommisjonsmedlemmenes vansker med å svare på publikums spørsmål om refordelende tiltak. Altså hvordan dette styrer både kommisjon og publikum på makronivå

6.1 Styring på avstand

Stortingets vurdering er at det krever spesifikk kunnskap om problemområdene for å oppfylle mandatets visjoner; kunnskap som ikke kan håndteres av minoritetene selv. Det inntas en paternalistisk eller en fraternalistisk inngang til problemet, der kommisjonen har makten over møtenes tilretteleggelse, deltakelse (hvem som inviteres som bidragsytere), form og innhold. De fagsterke kommisjonsmedlemmene kontrollerer tolkningen av mandatet og ideologien. Når Stortinget overlater granskingen til en fagkommisjon er det et eksempel på det Hyde (2003, s. 166), inspirert av Foucault, beskriver som en desentralisert form for styring. Styringshandlingene flyttes nedover og utover. Hun viser til hvordan denne formen for styring skaper kunnskapsprodusenter og overvåkere av vårt levesett; det er fagfolk og eksperter som regjerer.

I denne måten å styre på er det en allianse mellom politisk makt og byråkratisk fagtyngde. Ifølge Rose & Miller knyttes makten ofte til utvikling av kunnskap om befolkningen og bruk av eksperter. Selve informasjonsinnhentingene gjøres av kommisjonens

medlemmer, som alle er eksperter på minoritetsspørsmål. Etterspørselen etter teoretiske løsninger legitimert av fagekspertise, brukes for å kunne ta kontroll over problemområdene som adresseres (jfr. Kap. 3.2). Kommisjonens arbeid presenteres og forklares på åpne møter, i sosiale medier og i møter med pressen. Dette gjøres for at de det gjelder skal akseptere prosessen som legitim.

Mandatet er statens visjon for hvordan relasjonene mellom majoritet og minoritet skal leges. I fortsettelsen ønsker jeg å oppsummere kommisjonens analyser og operasjonalisering av mandatet slik de kommer frem på møtene jeg har observert. Dette gjøres gjennom tre punkter, der jeg støtter meg til Saugestads analytiske distinksjoner i begrepene anerkjennelse og refordeling, for å beskrive mekanismene (jf. kap. 1.2.2). Saugestad foreslår i sin artikkel at mandatets formål er av en anerkjennende karakter gjennom dets vekt på språk og kultur (2019, s. 13). Mine funn viser at kommisjonens medlemmer også har tolket mandatet som Saugestad: hovedvekten hviler på anerkjennende tiltak.

1. Anerkjennelse

Det første punktet i min oppsummering er kommisjonens sympati for, og anerkjennelse av problemene de konfliktene relasjonene mellom majoritet og minoritet har skapt. Kommisjonsmedlemmene bruker både egen taletid, og oppsummeringen i etterkant av publikums innlegg, til å uttrykke sympati med minoritetene. I kapittel 4.1.3 viser jeg til eksempler på hvordan språklige virkemidler og bilder brukes til dette formålet. Det vises frem bilder av samiske skolebarn og internatbarn samtidig som det beskrives hvordan disse ikke fikk morsmålsopplæring. På flere møter, blant annet møte C, ble det vist et bilde fra 1922 av raseforsker Mjøen fra Winderen laboratorium i Oslo. Et medlem av kommisjonen forteller:

Det her er jo da en av de her, utrivelige utslagene av norsk rasehygienisk forskning på 20-tallet, først og fremst. De drev med skallemåling og grov opp skjelett, og var opptatt av denne fysiske antropologien for å finne fysiske forskjeller på menneskeraser.

Bildene følges av en historisk gjennomgang av fornorskingsprosessen og konsekvenser av den. Bruken av bildene og historiefortellingene som følger dem gjør historiene levende for publikum. Det gjør det lettere å anerkjenne smerten minoritetene har opplevd og dermed forsterke ønsket om forsoning, og er i tråd med mandatet der det står:

Granskingens formål er å legge grunnlag for anerkjennelse av samers og kveners/norskfinners erfaringer i møte med norske myndigheters politikk, og de konsekvensene disse erfaringene har hatt for dem som grupper og individer (Stortingets presidentskap, 2017-2018, s. 3).

For å få tak i minoritetenes *erfaringer* foreslås det i mandatet at kommisjonen «*bør benytte seg av både skriftlige og muntlige kilder*». De åpne møtene er en viktig arena for rekruttering av informanter. Plassen informasjonen om dette vies på møtene er et signal om nettopp det (jf. kap. 5.1). I mandatet vises det til at minoritetens egne forståelser av sine historier skal være et utgangspunkt for kommisjonen. Her beskrevet av et kommisjonsmedlem på møte A:

Det er to hovedformål med å få frem disse fortellingene; det ene er å supplere den kunnskapen vi har om fornorskningshistorien. Så skal vi få frem folks erfaringer og konsekvenser det har hatt for enkeltmennesker. Dessuten er det et verdifullt materiale for ettertiden. Det er et stort dokumentasjonsmateriale vi holder på med.

Hovedformålene med å få frem minoritetenes egne fortellinger beskrives som et supplement til kunnskapen som allerede finnes om fornorskningshistorien. Dernest er det folks erfaringer og konsekvenser for enkeltmenneskene. I bildet som tegnes forsvinner forslagene til konkrete, fremadrettede handlinger. Den sosiale uretten som løftes av publikum på møtene beskrives ikke og imøtekommes ikke av medlemmene. Erfaringene de henter inn presenteres som et dokumentasjonsmateriale, og ikke som forslag til aksjon. Beskrivelsene er akademiske; de er fagekspertter som gjør undersøkelser for å øke kunnskapen nå, og for ettertiden. De historiske ugjerningene anerkjennes, og arkiveres. Det tilbakeskuende blikket på forsoningsprosessen er en styringsteknikk som signaliserer noe man er ferdig med. Da kan man beklage, utvise sympati, og bevege seg fremover, men det tilbakelagte kan ikke gjøres noe aktivt med; det som har skjedd, har skjedd.

2. Erfaringsinnhenting

Erfaringsinnhenting er en viktig og fortjenestefull side ved kommisjonens gransking. Dette aspektet ved granskingen gjennomføres på en oppriktig og grundig måte. På kommisjonens hjemmeside finnes plan for innhenting av kilder (forsoningskommisjonen, 2020). Der står det blant annet at historiene har egenverdi som dokumentasjon, og kan fungere som et utgangspunkt for ytterligere undersøkelser i forbindelse med kommisjonens historiske kartlegging. Erfaringsinnhenting gjøres for ettertiden og samles i informasjonsdatabaser, og kommisjonen følger strenge retningslinjer med hensyn til personvern, taushetsplikt og ivaretagelse av psykisk helse. Kommisjonens behandlingsgrunnlag er hjemlet i en egen lov (ibid, s 7).

Erfaringsinnhenting er dermed med på å danne et grunnlag for hovedmålsetningen for mandatet; at det skal etableres en felles forståelse av fornorskningspolitikken og dens konsekvenser (jf. kap.1.2.1). Jeg har tidligere vært inne på at dette er en kollektivisering av forsoningsbegrepet. Fokuset er på en mer gjennomgående felles forsoning mellom minoritetene og majoritetsbefolkningen, og man unngår å snakke om individuell forsoning eller forsoning mellom minoritetsgrupper. Forsoningss spørsmålet løftes dermed til det overordnede heller enn de konkrete refordelende tiltak (jf. Saugestads distinksjoner). Wilson (2001, s. 108) viser til at i en byråkratisk-intellektuell idealtypetenkning vil forsoning komme gjennom at det fordomsfritt lyttes til alle, på alle sider av konflikten, og gjennom å finne sannheten i gransking og funn. I kapittel 2.2 viser jeg at det også kan være et eksempel på styring på avstand ved ekspertenes kontroll av narrativet. Det er en styringsteknikk der staten styrer over vår overbevisning via mandatet og kommisjonen (jf. kap2.2).

Kommisjonsmedlemmene styrer narrativet. De uttrykker forferdelse over tilbakelagte kapitler i fornorskningshistorien, men ikke over samisktalende barn som mangler samiskopplæring i dag. De uttrykker heller ikke forferdelse over eller reindriftsamers tap av driftsenhetene sine på grunn av gruvedrift eller vindmølleparker. De imøtekommer med andre ord anerkjennelsesaspektet ved forsoning, men ikke redistribusjon (jf. kap 1.2.2). Valget av beslutningen om å styre narrativet unna konflikter leder kommisjonsarbeidet mot anerkjennelse og vekk fra refordeling (jf. Goffman kap.2.1). Valget av kommisjonsmedlemmer basert på fagekspertise isteden for sosial posisjon, som en kommisjons sammensetning basert på representanter fra minoritetene ville innebære, dreier kommisjonen mot akademiske, og bort i fra aktuelle sosiale problemstillinger, som retten til

samisk morsmålsopplæring. De individrettede sosiale og kulturelle forhold gjøres til noe ekspertene må svare på.

3. Frykten for å miste kontroll - refordeling

I kapittel 4.2.2 beskriver jeg hvordan spørsmålet om rettferdighet følger en diskusjon på møte C, som omhandler distinksjonene mellom begrepene urfolk og nasjonal minoritet. Kvenenes ønsker om rettferdighet kan forstås opp mot den samiske urfolksstatusen når situasjonen studeres i kontekst. Senere på samme møte bekreftes også dette av kommisjonsmedlemmet: «*Jeg skjønner godt ønsket om kvensk urfolksstatus, og det er store skjevheter i bevilgninger*». Rettferdighetsspørsmålet viser at mye står på spill for kvenene som føler seg forfordelt. For den samiske befolkningen kan dessuten en styrking av kvenske rettigheter gå ut over eventuelle refordelende tiltak i deres favør. Med tanke på at Stortinget avgjorde at granskingen skulle handle om alle minoritetene sett under ett, er kanskje en slik frykt på sin plass (jf. kap. 1.1). Det hemmelige skrivet beskrevet i kapittel 1.1, viste at det fra Stortingets side fantes en bekymring for at en gransking av forrnorskningspolitikken skulle føre til krav om tiltak fra minoritetene. I spørsmålet om rettferdighet er det dermed noen mulige konfliktlinjer som kan være vanskelig å håndtere på de åpne møtene. Både i forhold til samlede krav, og hva som kan imøtekommes av krav, men også i forhold til en offer-gjerningspersons dikotomi som handler om hva forsoning eventuelt skal inneholde, og hvem som `eier` innholdet i begrepet (jf. kap. 1.2)

Det kan være frykten for å miste kontroll over prosessen, blant annet knyttet til spørsmålet om rettferdighet, som fører til de strenge rammene på møtene. Engelstad (2005, s. 42) hevder at i en utveksling av budskap mellom aktører rammes kommunikasjonen inn i hva som skal, og ikke skal snakkes om, hva som er tillatt og hva som er tabu, og hvilke over- og underordningsforhold som finnes i relasjonen. I et maktperspektiv er det en fordel å ha regien på møtet og selv bestemme når publikum får ta ordet, og i hvilken grad det svares på spørsmål fra publikum. Fordi spørsmålene besvares mot slutten av møtet har kommisjonen sikret seg god tid til å legge an *tonen* for møtet. Dette er også en del av narrativet som skapes gjennom at det vil gjøre det vanskeligere for publikum å stille spørsmål som bryter med tonen som er satt. At mikrofonen sendes videre fra publikummer til publikummer gir kommisjonsmedlemmene tid til å tenke gjennom svar, og hvordan de behandler de vanskelige

spørsmålene som kommer. Samtidig gjør kommisjonen det også vanskeligere for publikum å utfordre maktbalansen gjennom oppfølgingsspørsmål, da møtet også avsluttes i oppsummeringen (jf. kap. 4.2.3) Svarene til publikum er ofte generelle og oppsummerende, som i de til den unge politikeren eller reindriftsamen som kjempet mot vindmøller (jf. kap. 4.2).

På de store møtene, som møte A og B ventet publikum med å stille spørsmål eller komme med innvendinger til *de ble gitt* ordet. På møte A har jeg beskrevet tre innspill fra publikum (kap. 4.2.1). Disse innspillene var også de tre første på møtet, og omhandlet dagsaktuelle problemstillinger: det kvenske språkets stilling, samiskopplæring, og samisk kultur og næring opp mot kommersielle næringsinteresser. Publikum forteller og deler, som beskrevet over, ikke bare med kommisjonen, men «*for ettertiden*», (kommisjonsmedlem møte A). Det er en posisjon som er utleverende gjennom dets bekjennende preg, og er noe jeg kommer tilbake til under. Kommisjonsmedlemmene har gjennom sine innlegg poengtert hva som står på dagsorden, og hvilke historier det skal vises sympati for. Kommisjonsmedlemmene har tatt posisjonen som «den lyttende», noe Engelstad beskriver som den overlegne posisjonen (Engelstad, 2005, s. 46).

Kommisjonsmedlemmenes makt er verken disiplinerende eller suveren. Den er et godt eksempel på to viktige elementer for styring i Foucaults teorier. Den første er hvordan Foucault ifølge Hammer (2020, s. 62, 69-70) brukte bibelske bilder for å illustrere makt. Det å skulle «lede en multiplisitet i bevegelse er noe annet enn å herske over et territorium» (ibid, s. 69). Foucault trekker tråder bakover til hyrden og hans flokk. Hyrden som symbol ble gjort virksom i kirken gjennom ritualer som sikret kontakt med individet og ledelse av mennesker; som igjen påvirket samfunnslivet som helhet. Det var det individualiserende preget i bekjennelsen som gav den pastorale makt, sammen med den daglige ledelsen. Kommisjonsmedlemmenes lyttende posisjonering i spørsmålsrunden med publikum kan også forstås som pastoral makt gjennom det bekjennende preget, og at kommisjonen forholder seg taus frem til et felles oppsummerende svar.

Det andre eksemplet på styring er det jeg alt har vært inne på, som handler om hvordan styringshandlingene flyttes nedover og utover. Tanken er at dette inspirerer individet til å lede seg selv, og andre rundt seg. I etterkant av de tre publikumsinnleggene beskrevet over, oppstod en situasjon som eksemplifiserer dette. En ny publikummer skulle få ordet på møte A. Som beskrevet ble ingen spørsmål besvart, mikrofonen ble sendt rundt til publikum som hadde tegnet seg på lista. Publikummeren som får ordet, avviser mikrofonen, mens hun sier: «*Jeg avstår, jeg, der debatten er nå*»! Publikummeren gjør en vurdering av at de tre

foregående innleggene har beveget seg utenfor de grensene som var satt for møtet, og velger derfor å trekke sitt innlegg.

Gjennom styring ovenfra har kommisjonen 1) definert for publikum hva arbeidet i en sannhet- og forsoningskommisjon skal inneholde, ut ifra retningslinjer, normer og ressurser gitt av Stortinget. 2) Lagt an en tone for møtet 3) Adressert problemer knyttet til anerkjennelse, men ikke de om er knyttet til redistribusjon (som var det de tre publikummerne spurte om).

Dette har gitt publikum på møtene en forståelse av hva som er innenfor og hva som er utenfor å diskutere. Når den unge politikeren og publikummeren som er bekymret for språkopplæring beveger seg utenfor de normene som gjennom kommisjonens ledelse av publikum er satt irttesettes de av andre publikummerne. Dette kan betraktes som det Hammer (2020, s. 68) beskriver som foucaultidiansk styring, i punktet der styring-på-avstand og vår ledelse av oss selv møtes.

6.2 Som en scene

Tonen som settes for møtet definerer også rollene til aktørene. Kommisjonsmedlemmenes rolle er satt av deres etos, som er en sammenstilling av både deres faglighet og deres oppriktige engasjement og følsomhet for minoritetens erfaringer. Samtidig vil tonen også definere publikums roller. Publikum kan ikke problematisere spørsmål knyttet til refordeling uten at handlingen korrigeres av andre publikummere. Publikums rett til å uttale seg begrenses gjennom regi, men friheten til å uttale seg fjernes ikke. Likevel har regien og tonen formet miljøet, slik at de må legge bånd på seg med hensyn til hvilke spørsmål de tar opp.

Publikums reaksjoner på møteregien, og deres tilgang til å uttale seg endrer seg noe avhengig av møtestørrelsen. Det kan synes som om det er lettere å bryte med regien på de små møtene enn de store, og jeg har vært inne på at dette kan ha sammenheng med at det på små møter er vanskeligere å skille mellom `backstage` og `frontstage` (jf, kap. 2.1 og 5.2.3). Dette gjør utvekslingen av makt tydeligere, og publikum får lettere tilgang til å utfordre maktbalansen på møtet. De kan teste ut kommisjonsmedlemmets kunnskaper om kvenske forhold i en kommune han allerede har erklært som hovedsakelig samisk (jf. kap. 5.2.3). I eksemplet fra møte D hvor en publikummer får tak i nok regi til å teste ut kommisjonsmedlemmet, svarer kommisjonsmedlemmet godt for seg. Publikum aksepterer forklaringen kommisjonsmedlemmet gir. Gjennom å utfordre makten, og få et adekvat på

bekymringene de har, ble det lettere for publikum å akseptere narrativet om kommunen som hovedsakelig samisk, historisk sett. Kommisjonsmedlemmet fikk etter hendelsen avsluttet innlegget sitt, uten videre avbrytelser, til helt på slutten. Da snakket han om funnene av kystjoik i kommunen, og en publikummer bryter inn: «*[Navn]* var min tippoldefar, jeg visste ikke at han joiket. Det var interessant».

Eksemplet viser at når kommisjonsmedlemmet midlertidig mister regi, og taper rollen, fører ikke det nødvendigvis til konflikt. En regi der det er rom for at publikum konfronterer medlemmene med spørsmål, og får svar på disse, fører til en mer legende prosess for publikum, enn en regi som strengt styres ovenfra og ned.

På de åpne møtene spiller kommisjonsmedlemmene roller i samhandlingen med publikum, ikke i et bevisst forsøk på å villedde publikum, men i ønsket om å gjennomføre Stortingsmandatet. Rollene etableres gjennom kommisjonens presentasjon av seg selv som en fagkommisjon, og videre i deres uttrykk for sympati med ofrene for fornorsknispolitikken. Kommisjonens opptreden som representanter for Staten, blir en legitimering av prosessen, og implementeringen (eller ikke) av de forslagene til forsoning kommisjonen kommer med.

Men Staten spiller en overraskende dobbeltrolle, gjennom også å være en skulder å gråte på for publikum på de åpne møtene. Gjennom et budskap om hvor forferdelig tidligere tiders politikk var, og å ta avstand til denne politikken, strekker de ut en hånd til publikum.

6.3 Refleksjoner rundt en viktig gransking

Sannhets- og forsoningskommisjonens gransking er historisk, og det er viktig at den skjer nå, mens det fremdeles er sannhetsvitner å snakke med. I et intervju i programmet *Stanghelle på fredag* forteller kommisjonslederen at de har funnet kunnskapshull om fornorskningprosessen, som gjør at deler av Norges-historien vil måtte skrives på nytt, som en konsekvens av sannhets- og forsoningskommisjonens arbeid (Stanghelle, 2021).

Det er slik at historien her, er ikke skrevet fullt ut. Vi vet mye om det som skjedde fra 1850-tallet og fremover til vår egen tid, da det ble drevet en målrettet og aktiv fornorskning av samer og kvener. Men vi har allerede avdekket mange kunnskapshull, og behov for å fylle ut, ja faktisk skrive deler av Norges historie på nytt.

Dette er gode nyheter for minoritetene, som i en årrekke har ønsket en gransking for å kartlegge hva som skjedde, og hvilke konsekvenser fornorskningspolitikken fikk. I samme

intervju snakker kommisjonslederen om hvordan man forsones, og at det innebærer at sannheten må på bordet på en måte som skaper tillit. Kommisjonen har gjort et godt arbeide for å skape en felles forståelse og et felles minne også for fremtidige generasjoner. Ved hjelp av informasjonen som innhentes av kommisjonen, får vi malt et mer fullstendig bilde av minoritetenes plass i norgeshistorien. De åpne møtene er derfor både en viktig og nyttig måte å nå ut med informasjon. Kommisjonen gis en mulighet til å informere om dette historiske arbeidet. De får tilgang til historier som kan være med på å fylle ut bildet av fornorskningshistorien, og publikum er ifølge sitatet over, med på å endre Norges historie.

Wilson (2001, s. 223-230) viser også til at dette er et viktig bidrag fra denne typen kommisjoner. De gjennomfører en grundig historisk gjennomgang av fortiden, der en strukturell analyse integreres med fortellinger fra sannhetsvitnene. Gjennom sine personlige fortellinger er også minoritetene med i dette arbeidet.

6.4 Møter uten motstand

Kanskje har kommisjonen gode grunner for å unngå konflikt. I sosiale medier, i nettdebatter, og i kommentarer i avisene er tonen ofte hard og uforsonlig. Her dukker det opp konflikter mellom samer som har tapt språk og kultur, og samer som ikke har gjort det. Det er konflikter mellom samer og kvener, der sistnevnte mener seg forfordelt når det kommer til oppreising for tap av språk og kultur. I tillegg er det i kommentarfelt konflikter mellom majoritetsnordmenn og minoriteter, om bruk av utmark, hyttefelt, snøskuterkjøring, og lignende.

På de åpne møtene vil det skje styring på et mikroplan. Det gjelder å komme seg gjennom det faktiske møtet uten at konfliktene som ligger latente blusser opp, og gjør møtene vanskelige å gjennomføre. Som en del av et større bilde foregår det også styring-på-avstand, der staten på et makronivå styrer via føringene som ligger i mandatet. Samtidig viste eksempelet med kommisjonsmedlemmet som ble utfordret på regi (jf. kap. 5.2.3) at det å åpne for dialog heller enn monolog ikke nødvendigvis fører til konflikt. Dialogen mellom aktørene kan tvert imot åpne for forståelse og aksept, og åpne for en legningsprosess.

En reel uavhengighet fra Stortinget ville innebære at kommisjonen også diskuterte problemstillinger knyttet til ressursforvaltning, som spørsmålene fra publikum omhandlet. Saugestad (2019, s. 13) viser til at slike spørsmål er knyttet til rettferdighet i bredere forstand enn den tradisjonelle forståelsen av refordeling. På grunn av velferdsstaten, hevder hun, er

likheten så gjennomført og refordelingen en forholdsvis fullbyrdet prosess. Likevel vil det finnes utfordringer knyttet til spesifikke behov i forbindelse med næringsvirksomhet.

På de åpne møtene jeg har observert er kommisjonsmedlemmene er mer opptatt av å føre publikum forbi konfliktlinjene enn å anerkjenne problemstillingene. Ifølge Saugestad (2019, s. 13), var dette noe «flere i samisk lederskap» fryktet. De var redde for at *«arbeidet skulle bli for tilbakeskuende, og ta oppmerksomhet bort fra dagsaktuelle problemer»*. De styrer unna kritiske spørsmål om refordeling og maktforhold mellom minoritetene, spørsmål som ville stille dagens Storting og regjering i vanskeligheter, gjennom å skape en møterege preget av anerkjennelse, medfølelse, enhet og enighet/likhet, og dermed unngår de friksjon og oppnår møter motstand.

«Åja, så du er også her». En av de lokale arrangørene for det åpne møtet smilte til meg. Jeg gav et svar om viktigheten av granskingen. «Ja, du vokste jo opp i Kauto, så du har vel sikkert nok av historier å fortelle kommisjonen sjøl»? Jeg tok på meg hodetelefonen, og fikk tolken på øret da damen på scenen begynte å snakke: «Bourre eahket, ja buresboahtin buohkaide dán rabas čeahkkimii...»

7.0 Litteratur

- Abrams, P. ([1977] 2008). *Notes on the Difficulty of Studying the State* (1977) (Vol. 1, s. 11-42). Oxford, UK: Oxford, UK: Blackwell Publishing Ltd.
- Avdeling for helse og velferd. (2017). Studieplan for Masterstudium i psykososialt arbeid - helse- og sosialfaglig yrkespraksis (120 studiepoeng) (2017–2021). Hentet 17.08
- Bergstø, K. & Fylkesnes, T. K. (2016-2017). *Innstilling 493S*. (493S). Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2016-2017/inns-201617-493s/?all=true>
- Briggs, C. M. (2006). Science, local knowledge and exclusionary practices: Lessons from the Alta Dam case. *Norsk geografisk tidsskrift*, 60(2), 149-160. doi: 10.1080/00291950600723146
- Creswell, J. W. & Creswell, J. D. (2018). *Research design : qualitative, quantitative & mixed methods approaches* (5th edition. utg.). Los Angeles, California: Sage.
- Eidheim, H. (1977). *Aspects of the Lappish minority situation* (3rd ed. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Engelstad, F. (2005). *Hva er makt* (Vol. 11). Oslo: Universitetsforl.
- Ent, M. R. & Parton, D. M. (2020). "I Avenge; Others Aggress": A Victim–Perpetrator Asymmetry in Judging Whether a Transgression Was Motivated by Revenge. *Psychol Rep*, 123(4), 1355-1364. doi: 10.1177/0033294119841846
- Eriksen, K. E. & Niemi, E. (1981). *Den finske fare : sikkerhetsproblemer og minoritetspolitikk i nord 1860-1940*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Evens & Handelsman, D. (Red.). (2006). *The Manchester School, Practice and ethnographic praxis in anthropology*: Berghahn Books.
- Evens, T. M. S. & Handelsman, D. (2005a). Introduction: The Ethnographic Praxis of the Theory of Practice. *Social analysis*, 49(3), 1-11.
- Evens, T. M. S. & Handelsman, D. (2005b). Preface: Theorizing the Extended-Case Study Method. *Social analysis*, 49(3), 13. doi: 10.3167/015597705780275039
- Falch, T. & Selle, P. (2018). *Sametinget : institusjonalisering av en ny samepolitikk*. Oslo: Gyldendal.
- Fangen, K. (2010). *Deltagende observasjon* (2. utg. utg.). Bergen: Fagbokforl.
- forsoningskommisjonen, S.-o. (2020). Plan for innhenting av kilder - metode og personvern hensyn. Hentet 28.08 fra <https://uit.no/Content/679785/cache=1588760717000/Plan+for+innhenting+av+kilder.pdf>
- Foss, E. M. (2016). *Dialogens paradoks: Framveksten av 'gjenopprettende prosesser' i Norge*. Universitetet i Oslo. Hentet fra <https://www.duo.uio.no/handle/10852/86521>
- NORA - Norwegian Open Research Archives database.
- Fraser, N. (1995). From Redistribution to Recognition? Dilemmas of Justice in a «Post-Socialist» Age. *New Left Review*(212), 68-93.
- Gadamer, H.-G. & Holm-Hansen, L. (2010). *Sannhet og metode : grunntrekk i en filosofisk hermeneutikk*. Oslo: Pax.
- Gerhardsen, E. (2010). "Jeg skjønner meg ikke på dem" - Om kulturelle faktorer i kommunikasjon. I A. S. V. Stordhal (Red.), *Samisk psykisk helsevern* (s. 69-82). kárášjohka: ČállidLágádus.
- Goffman, E. (1982). *Interaction ritual : essays on face-to-face behavior*. New York: Pantheon Books.

- Goffman, E. (1992). *Vårt rollespill til daglig : en studie i hverdagslivets dramatikk* (K. Risvik & K. Risvik, Overs. Ny utg. utg.). Oslo: Pax.
- Hacking, I. (2011). Between Michel Foucault and Erving Goffman: between discourse in the abstract and face-to-face interaction. *Economy and society*, 33(3), 277-302. doi: 10.1080/0308514042000225671
- Hammer, S. (2020). Foucault, governmentality og det nyliberale Norge. *Agora (Oslo, Norway)*(3-04), 62-85.
- Hydte, I. (2003). Regjering av helse: Fra pasient til risikant. I I. B. Neumann & O. J. Sending (Red.), *Regjering i Norge*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Johannessen, L. E. F., Rafoss, T. W. & Rasmussen, E. B. (2018). *Hvordan bruke teori? : nyttige verktøy i kvalitativ analyse*. Oslo: Universitetsforl.
- Johansen, A. (2002). *Talerens troverdighet : tekniske og kulturelle betingelser for politisk retorikk*. Oslo: Universitetsforl.
- Kapferer, B. (2005). Situations, Crisis, and the Anthropology of the Concrete: The Contribution of Max Gluckman. *Social analysis*, 49(3), 85-122. doi: 10.3167/015597705780275110
- Kontroll- og konstitusjonskomiteen. (2017a). Stortinget - Møte tirsdag den 20. juni 2017. Hentet 18.08.2021 fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2016-2017/refs-201617-06-20?m=13>
- Kontroll- og konstitusjonskomiteen. (2017b, 20.06 2017). Voteringsoversikt for sak:. Hentet 17.08 fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/Voteringsoversikt/?p=67518&dnid=1>
- Koren, C. W. R. & Folkeaksjonen mot utbygging av, A. K. (1981). *Altahøringen : foredrag og diskusjoner fra Altahøringen 1981*. Oslo: Folkeaksjonen mot utbygging av Alta/Kautokeinovassdraget.
- Mazziotta, A., Feuchte, F., Gausel, N. & Nadler, A. (2014). Does remembering past ingroup harmdoing promote postwar cross-group contact? Insights from a field-experiment in Liberia. *Eur. J. Soc. Psychol*, 44(1), 43-52. doi: 10.1002/ejsp.1986
- Minde, H. (2005). Fornorskninga av samene - hvorfor, hvordan og hvilke følger. *Gáldu čála - Tidsskrift for urfolks rettigheter*, 2005(3), 3-32.
- NESH. (2019). etikk.no. Hentet 06.12 fra <https://www.etikk.no/forskningsetiske-retningslinjer/Medisin-og-helse/Kvalitativ-forskning/5-Forskerrollen/>
- Neumann, I. B. (2003). Innledning: Regjeringsbegrepet og regjeringens historiske fremvekst. I I. B. Neumann, O. J. Sending & g. Makt- og (Red.), *Regjering i Norge*. Oslo: Pax.
- Nissen, M. & Skærbæk, E. (2014). Hva er psykososialt arbeid? I E. Skærbæk & M. Nissen (Red.), *Psykososialt arbeid : fortellinger, medvirkning og fellesskap* (s. 11-28). Oslo: Gyldendal akademisk.
- NSD. (2020). Norsk sentere for forskningsdata,. Hentet 02.09 fra <https://nsd.no/>
- Rammekonvensjon for beskyttelse av nasjonale minoriteter – ETS nr. 157 (1999).
- Rose, N. & Miller, P. (1992). Political power beyond the state: problematics of government. *The British Journal of Sociology*, 43(2), 173. doi: 10.2307/591464
- Rugkåsa, M. (2012). *Likhetens dilemma : om sivilisering og integrasjon i den velferdsambisiøse norske stat*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Sámi skuvlahistorjá : artihkkalat ja muitalusat Sámi skuvlaeallimis : 1.* (2005). (Vol. 1). Kárášjohka: Davvi girji.
- Sannhets- og forsoningskommisjonen. (2020). *Sannhets- og forsoningskommisjonens plan for innhenting av kilder*
- *Metode og personvern hensyn*. Hentet fra <https://uit.no/Content/679785/cache=1588760717000/Plan+for+innhenting+av+kilder.pdf>

- Saugestad, S. (2019). Sannhetskommisjoner ; om institusjonalisert kunnskap, kritisk distanse og andre antropologiske utfordringer. *Norsk antropologisk tidsskrift [elektronisk ressurs]*, 30(1), 7-19. doi: 10.18261/issn.1504-2898-2019-01-02
- Schanche, T. E. (2017, 23.mars). Hemmelig notat avslører hvordan regjeringen vil unngå granskning av fornorskningen. *NRK.no*. Hentet fra <https://www.nrk.no/sapmi/hemmelig-notat-avslorer-hvordan-regjeringen-vil-unnga-granskning-av-fornorskningen-1.13437879>
- Shnabel, N. & Nadler, A. (2015). The Role of Agency and Morality in Reconciliation Processes: The Perspective of the Needs-Based Model. *Curr Dir Psychol Sci*, 24(6), 477-483. doi: 10.1177/0963721415601625
- Stanghelle, H. P. (2021). *Stanghelle på fredag*. I F. Lie (Produsent) *Stanghelle på fredag 19.03.2021*. Hentet fra <https://radio.nrk.no/serie/stanghelle-paa-fredag>
- Stortingets presidentskap. (2017-2018). *Innst. 408 S*. (Innst. 408 S). Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2017-2018/inns-201718-408s/>
- Svalastog, A. L., Kristoffersen, N. J. & Lile, H. S. (2019). *Psykososialt arbeid : kunnskap, verdier og samfunn*. Oslo: Gyldendal.
- Sylvain, R. (2014). Essentialism and the Indigenous Politics of Recognition in Southern Africa. *American Anthropologist*, 116(2), 251-264. doi: 10.1111/aman.12087
- Thiis-Evensen, S. (2020, 13.11.2020). Følger forsoningen mellom den norske stat og minoritetene. Hentet 02.07 fra <https://www.forskningsradet.no/sok-om-finansiering/hvem-kan-soke-om-finansiering/forskningsorganisasjoner/Prosjekter-forskningsorganisasjoner/forsker-pa-sannhets--og-forsoningskommisjonen/>
- Thuen, T. (1980). *Samene - urbefolkning og minoritet : hva er grunnlaget for samenes krav om rettigheter som eget folk?* Tromsø: Universitetsforl.
- Tjora, A. H. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (3. utg. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Vike, H., Lidén, H. & Lien, M. (2001). Likhetens virkeligheter. I H. Vike (Red.), *Likhetens, paradokser : antropologiske undersøkelser i det moderne Norge* (s. 11-31). Oslo: Universitetsforlaget.
- Wadel, C., Wadel, C. C. & Fuglestad, O. L. (2014). *Feltarbeid i egen kultur* (Rev. utg. av Carl Cato Wadel og Otto Laurits Fuglestad. utg.). Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Wilson, R. A. (2001). *The politics of Truth and Reconciliation in South Africa*: Cambridge University Press.
- Zachariassen, K. (2012). Samiske nasjonale strategier : samepolitikk og nasjonsbygging 1900-1940 : Isak Saba, Anders Larsen og Per Fokstad. Kárašjohka: ČálliidLágádus.